

ЯНГЫЛЫКЪЛАР

**В. ПУТИН:
«Давлашывлар
парахатлыкъ
булан бите»**

3 б.

ЯШЛАНЫ ДЮНЬЯСЫ

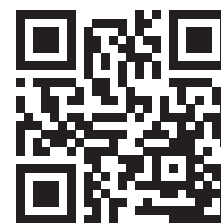

15 б.

Ассаламу алейкум, уьюгюзге яхшылыкъ

ЁЛДАШ

ДАГЪЫСТАННЫ ЖАМИЯТ-ПОЛИТИКА ГАЗЕТИ

Читайте новости на сайте
yoldash.ru

16 февраль (чилле) 2024 йыл № 6 (15351)

Сайлавлагъа гъазирлик юрюле

Бу йыл март айны 15-нден 17-си болгъанча Россияны Президентин сайлавлар оьтгерилежек. Сайлавлар бираз алда да оьтгерилме бола. Шо гъакъда Дагъыстанны сайлав комиссиясыны председатели Магъаммат Дибиров гезикли оьтгерген жыйынында айтгъан.

Комиссия Магъачкъала шагъарны Киров районунда гиреген Чечен деген атавадгъы 1033 номерли сайлав участкада сайлавланы эрте оьтгерме ихтияр берген. Эсгерилген атавада 97 сайлавчу бар ва олар сайлавланы 24-нчю февральдан сонг оьтгерележек.

Февраль айны ичинде Дагъыстанны сайлав комиссиясыны ортакъчылары ерли сайлав комиссияланы председателлери, орнунбасарлары ва секретарлары булан уьйретив семинарлар оьтгерген.

Бары да сайлав участкаларда видеокамералар салынма ва сайлавчулар булан нечик ишлер юрютме герекни гъакъында да

толу кюйде айтылгъан. Шо комиссиялагъа тарыкъ-герек маллар ва бары да герсетив алатлар берилген. Шолай да сайлавчу нечик тавуш берме гереклиги, гъар участка не ерде экени язылгъан, сайлавланы тергейгенлер, волонтерлар не булан машгъул болма гереге эсгерилген.

14-нчю февральда гъар кандидатны ва партияны инангъан адамлары эфирге къачан ва нечеде чыгъажагъы, маълумат къуралларда материаллары къачан печат этилегеги гъакъда жыйын оьтгерилген. Президентге кандидатлар Леонид Слуцкийни, Владислав Даванковну, Николай Харитоновну, Владимир

Путинни ва Президентге кандидатланы инамлы адамлары РТБК «Дагестан» ва ГТРК «Дагестан» деген телеканаллардан, шолай да «Страна гор» «Радио России» ва «Вести ФМ» радиоканаллардан таба сөйлежек заманы да токъташдырылгъан. 17-нчи февральдан 7-нчи мартгъа ерли Дагъыстанны 6 минг сайлав участкаларыны ортакъчылары адамланы арасында англагъив ишлер юрютежек ва оланы соравларына жаваплар бережек.

Сайлавлар Россияны 88 регионунда оьтгерилежек. Территория сайлав участкаланы санаву – 2775, участка комиссиялар – 89433. Шоланы ишин 8601 адам тергежек, сайлав участкаларда 327 481 адам ишлежек.

Гебек КЪОНАКЪБИЕВ.

БУ НОМЕРДЕ:

ЖАМИЯТ

**Сөзден ишге
гечмеге герек**

4 б.

БИЗИН АЙЛАНАБЫЗДА

**“Сөйлеме ихтияр
бериле”**

8 б.

ЖАМИЯТ

**Гюнтувушну ва
Гюнбатышны
тюркологиядагъы
алтын кепюрю**

11 б.

ДИН ВА ЯШАВ

Шагъбан ай

14 б.

Гьюрметли охувчулар!

«Ёлдаш» газетге къайсы айны башындан тутуп да язылма бола. Язылывну йылыкъ багъалары: почтадан - 1082 манат, «Дагпечатны» киоскларындан ва редакция етишдире буса - 450 манат, редакциягъа гелип алагъанлагъа – 300 манат.

Чакъырыв

Термез шагъарны ювугъундагъы Амударья оьзенден салынган эки де уьлкени дазу боюндагъы кепюрден совет асгерлени ахырынчы асгер бөлуклери оьтгенли, арадан 35 йыл гетген. Шолайлыкъда, билдирилмей башланган Афган давгъа ахыр салынды.

Он йылны узагъында шо даву ёллары булан уьч мингден де артык дагъыстанлы оьтген. Жанлары кыйылган воин-интернационалистлени атлары олагъа салынган мемориалларда даимлешдирилген, орамлагъа, школалагъа бериллип, озокъда, бизин юреклерде де сакланган. Асгер кьуллукчулар йимик, ватандаш касбуланы есилери де: муал-

лимлер ва врачлар, аграномлар ва архитекторлар, геологлар ва байлавлук тармакны кьуллукчулары, журналистлер ва кьурувчулар оьзлени борчлары кьоччак кюйде кютюп турду. Бугюн биз янгыз «афганлылары» тьююл, дьоньяда болуп гетген савутлу пелекетлерде ортакчылыкъ этип, Ватангъа бакъган якъдагъы гьатсыз сюювюнден кьайры да, оьзлени ойлашмайлы, асгерлик кьоччакчылыкны уьлгюлерин гьрсетген, дав майданда табылып гелгенлени барысын да эсге алабыз.

Гьюрметли воин-интернационалистлер, дав майданда кьардашлыкны мердешлерин саклагъаныгъыз ва паракатлыкны герти багъасын кимден де яхшы билегенигиз учун сизин алдыгъызда башларыбызны иебиз. Бугюнлерде сизин кеплеригиз асгер кьуллукчулары яш наслусун гьазир этивде, жагьиллени патриот ругъда тарбиялавда мекенли кьошум этип тура. Бирлеригиз чи хас асгер гьаракатгъа кьуршалып, гене де дав майдангъа гетгенсиз. Абдуллаев Зиявутдин Алиболатович, Магъамматов Магъаммат Асгъабалиевич ва дагъы да кеп оьзгелерини сынаву, асгер кьуллукъда топланган билимлери бек агъамиятлы, игитлиги буса оьзгелеге уьлгю болуп токътайгъанны исбатлай.

Сизин гьаригизге айрыча яхшы савлукъ, ругъгъузгъа жагълыкъ, агьлюлеригизде татывлукъ ёрайман.

Дагъыстан Республиканы
Башчысы С. МЕЛИКОВ.

Завур АСКЕНДЕРОВ:

«Ерлерде юрюлеген ишлеге депутатлар жаваплы»

13-нчю февральда Дагъыстанны Халкъ Жыйыныны председатели Завур Аскендеров ерли муниципал кьурулувланы жыйыныларыны ёлбашчылары булан ёлугъув оьтгерди. Шонда «халкъ депутатлардан» кьайры, Дагъыстанны Гьукуматыны, администрациясыны, Жамият палатасыны ва Халкъ Жыйындагъы яшёрюм парламентини вакиллери ортакчылыкъ этдилер.

– Бизин шу кьайда дагъы депутатлар булан этилинеген жыйын халкыбыз учун пайдалы болар деп эсиме геле, – деди, жыйынны ача туруп, З.Аскендеров. – Биз мунда пикру алышдырма, федерал даражадагъы кьайдаланы кьоллаву гьакъында жанлы лакъыр этме болабыз. Ачык гьакимликни гьакъында оьзлени чакъырывларында Россияны Президенти В.Путин ва Дагъыстанны Башчысы С.Меликов да айтды. Биздеги бары да депутатланы санаву 9 мингте этише, бизин биригип иш гьорювюбюз тувулунган масъалаланы чечме ва сайлавчулары тапшурувларын заманында кютме имканлыкъ бережек.

Ол депутатланы законланы кьабул этегенде оьзлени ихтиярларын кьоллама, аслу масъалаланы чечгенде, гьатта тергев

ишлерде де актив кюйде ортакчылыкъ этме чакъырды. Олар юрюлюп тураган кьурулушланы сан янындан башлап, муниципалитетлени адамланы талапларын, гьатта бюджетни кьоллаву юрюлеген кюйе ерли тергев этме бола. Шолай да, юртланы ва шагъарланы гьорюнюшюн алмашдырывгъа, топуракъ пайлавгъа, ёлланы ва башгъа ерлени кьурувгъа, бюджетге кьошум харжлар гелеген кюйе де тергевню бакъдырмакны гьакъында айтды.

– Юртларда, шагъарларда ва районларда юрюлеген ишлеге депутатлар жаваплы экенни унутма тьюшмей, – деп давам эте З.Аскендеров. – Депутатлар ихтиярларындан кьайры, борчлары да билме герек. Халкъ булангъы ёлугъулар, адамланы кьабул этив, хас асгер гьаракатда ортакчылыкъ этегенле-

ни агьлюлери булангъы ёлугъулар, дин идараланы, спортну ва маданият кьуллукъдагъылары ёлбашчылары ва ортакчылары булангъы ёлугъулар да токъталма тьюшмей.

Шолай ёлугъуларда гьалны теренден билме ва шону чечмекни ёлларын сайлама енгил болагъанны айта туруп, гьар депутатны сиптечилигинден кеп зат гьасил болагъанны да эсгерди. Россияны Президентин сайлавгъа да болагъан кемекини этме чакъырды.

Этилген ишлени гьакъында комитетлени ёлбашчылары гьисап бердилер ва ерли муниципалитетлеге толу кюйе ишлемек учун харж ва ихтиярлар берилмейгени гьакъында, толу кюйе оланы дазулары гьали де токъташдырылмагъаны гьакъында да айтылды.

Сонг Халкъ Жыйыны Совети кьурулду, ёлбашчысы ва орнунбасарлары сайланды. Советни тьорлю-тьорлю тармаклагъа кьарайган комиссиялары да токъташдырылды.

Завур Аскендеров жыйылганлагъа баракалла билдирди ва ерли депутатланы Совети Дагъыстанны Халкъ Жыйыныны пайдалы, тувулунган масъалаланы чечеген герти кемекини болажакъгъа инанагъанын айтды.

Гьбек КЪОНАКЪБИЕВ.

Ломай харж гьрсетилинген

Айланч буса да ёл яхшы деп негъакъ айтылмай. Четим тав шартларда яшайган дагъыстанлылагъа шо гьакъда айта турмасакъ да англашыла.Тезде Анжиден Темирхан Шурагъа салынган ёл да шону ачыкдан ташдыра.

Республикабыздагъы ёлланы кьурувну масъаласына гьере гьазирленген «Асил ёллар-аманлыкны ёлланы» деген милли борчну оьлчевюнде 2024-нчю йылда 45 чакъырымдагъы автомобиль транспорт ёлланы ярашдырмагъа гьез

алгъа тутулган. Шондан 33,7 чакъырымы регион ва муниципал талаплар учунгъу ёллар ва кьалган 11,7 чакъырымы тахшагъарыбызны ичиндеги орамлар.

Шогъар байлаву болуп ДР-ни транспорт ва ёл хозяйство министрлигини башчысы Жамболат Салавов республикабызны маълумат кьуралларыны кьуллукчуларына кьысгъаракъ баянлыкъ берген.

– Алгъа салынган борчланы яшавгъа чыгъармак муратда 2024-нчю йылда кьуруп пайдаландырывгъа бермек учун республика бюджетден ломай харж – 1,2 миллиард манат гьрсетилгени гьакъда айрыча эсгермеге герек, – деген Жамболат Шапиевич.

– Ёлланы ярашдырывгъа байлаву болуп кьурулуш ишлер республикабызны 5 районунда ва шолай да Магъачкьаланы дазуларыны ичиндеги орамларыны оьтгерилежек.

Айырып айтгъанда, Манас – Сергокъала – Первомайское ва шолай да Буйнакск – Гимра – Чирката участкаларда ёлланы онгарывгъа байлаву аслу кьурулуш ишлер юрюлежек.

Шолайлыкъда, уьстде эсгерилген милли борчну оьлчевюнде токъташдырылган адамлар ва шолай да машинлер юрюйген ёллардагъы низамны ва аманлыкны болдурмак учун ер-ерде онгайлы кьуллуклар да болдурулажакъ демеге ярай. Магъачкьалада 18 орамны ярашдырмагъа умут этилине.

Гьазирлеген
Кь. КЪАЗАКЪМУРЗАЕВ.

• Кьумукъ театр

«Ай булутгъа гиргенде»

Атав Атаев язган пьесагъа гьере бу спектакль Кьумукъ театрыны сагънасында 16-нчы февральда ойнала. Режиссёру Ислам Казиев, композитору Георгий Исмаков, художниги Набиюлла Бамматов.

Шагъарда яшайган Саняет эринден айрылып юртгъа гьече. Юртлу кьатынлагъа оьзю йимик эрлери булан эришмей, татывлу агьлю кьуруп яшагъыз деп уьйрете. Бу спектакльде Россияны ат кьазанган артистлери Тотуханым ва Байсолтан Осаевлер, Басир Магъамматов, Магъамматкамил Жабукъов, ДР-ни ат кьазанган артисткалары Сагъидат Межитова, Сабият Салимова оьзлени кьужурлу оюну булан кьаравчулары разилигин ала.

«Чунайны тою»

Бу спектакльге Кьумукъ театрыны сагънасында кьаравчулар 17-нчы февральда ахшам еттиге яримда кьарама болажакъ. Балкьар тилден пьесаны Байсолтан Осаев таржума этген. Режиссёру Рабият Осаева-Гьажикамалова. Художниги Набиюлла Бамматов. Урлап жыйган миллионлары булангъы Чунай деген бизнесмен бу дьоньяда оьзю нени де этме боламан, уллу гьакимлер булан яхшы аралыкларым да бар деп, не скойсе этип юрюй. Оьзюню тьюкенлерин тергеп айланагъанда ол Танзиля деген оьтесиз исбайы кьызын гьорюп кьоя. Шондан сонг башлана тамаша гьаракатлар...

Спектакллер 18 сагъат 30 минутда башлана

Я. БИЙБОЛАТОВ.

В. ПУТИН:

«Давлашывлар парахатлыкъ булан бите»

Оьтген жумада белгили америкалы журналист Такер Карлсон Россияны Президенти В.Путин булан баянлыкъ этди. Эки сагъат ярымлыкъ шо баянлыкъгъа савлай дюнъяда юз етмиш миллиондан да артыкъ адам къарагъан. Биз де «Ел-даш» газетни охувчуларына шо баянлыкъны аслу ерлерин берме токъташдыкъ.

Россия – дослукъну яны

В.Путин баянлыкъны башында Россияны ва Украинаны аралыкълары гъакъда толу кюйде хабарлады. Орус пачалыкъгъа биринчи гъакимлик этген Рюриктен башлап, христиан динни алгъандан сонг, Алтын Орданы заманларын ва шондан сонггъу алмашынывланы гъакъында хабарлай туруп, 1922-нчи йылгъа етишти. Шо йыл болгъанча Украина деген республика болмагъан. Совет Союзну къурагъанда шо топуракъларда яшайгъанланы бирикдирип, Россиягъа гиреген Къара денгизни бойларын да кюшуп, Украинаны къургъаны гъакъда да толу кюйде айтды.

Бир вакътиде гюнбатыш пачалыкълар булангъу дослукъну юрютмек учун Россия озюне зарал болагъан къарарланы да къабул этген, тек Американы гъукуматы макюрлюк этген. НАТО-ну ерлешген еринден дагъы гюнчыгъар бойгъа йлышдырмажакъбыз деп де айттып, сёзюн беш керен бузгъан ва шонча тирет ювукъ болгъан.

Россия озюню разсизлигин билдиргенде, ООН-ну уставы, халкъара ихтиярлар эсигенген дейлер. Шоланы тезден алышдырма ва янгыртма заман болгъанлыгъа да айттылды.

В.Путин озю президент болуп сайлангъанда Американы ва Россияны арасындагъы аралыкъланы ювукълашдырмакъ учун чаралар гёрме башлагъанда, Б.Клинтон рази болмагъан. Ол да, шондан сонггъу президентлер де ювукълукъ болмасны янын тутта туруп, озлени ракетлерин Россияны дазусуна гелтирип салмагъа башлагъан. Ракетлеге къаршы къорувну (ПРО) Америка, Европа ва Россия биригип этме айлангъанда да къаршы тургъанлар.

Гъал башгъача болма бола эди...

2008-нчи йылда Бухарестде оьтгерилген саммитде Украи-

нагъа ва Грузиягъа НАТО-гъа гирмек учун ёл ачыкъ экени билдирилген. Украина бир якъгъа да кюшулмайгъан пачалыкъ болма герек эди. Германия, Франция ва башгъа пачалыкълар Украинаны НАТО-гъа гирмеклигине къаршылыкъ этсе де, олагъа оьрден таба «басма» башлады. Европадагъы бары да дегенлей пачалыкълар Россия булан тыгъыс байлавлукъда ишлей эдилер ва дослукъну сакълама суюдюлер. Украина булангъы аралыкълар да бек яхшы эди, тек «къанлы майдан» бары да затны бузду. Миллетчилик башланды. Гъатта Донбасдагъы республикалар озлени харлысызлыгъын билдирди. Россияны Президенти 8 йыл масъаланы озлеге парахатлыкъда чечме кюйду, тек шонда яшайгъанлагъа къаршы зулму ишлер башланды. Украина масъаланы дав булан чечме къарады. Харлысыз республикаланы халкъы Россия булан яшама суюдю ва шоланы тилевюне гёре хас асгер гъаракат башланды.

Американы таъсири бар

Стамбулда оьтгерилген жыйында гъар якъ не этме гереклиги гъакъда сёйлешинди. Россия озюне гёрсетилген талапланы кютдю, тек биревю якъ борчларын «чеп ташлайгъан» ерге йиберген. Эгер де шонда къабул этилген къарарлар яшавгъа чыкъгъан буса да, гъал шулай болмай эди.

Джо Байден озюню сёйлевюнде Россиядан къоркъунчлукъ бар деп айтса да, шо америкалы политиклер ойлашгъан ялгъан. Къайда къарасакъ да американы «гъызын» гёрме болабыз. «Сереверный поток» деген газ юрюйген быргъыланы атылтыв да Американы иши. Кавказ бойдагъы питнелер де оланы ёравлары булан этиле

Европадагъы пачалыкълар да озлени милли ва сыйлы гъажатларына ва талапларына къарамай, дерияны ариги янындагъылагъа тынглай. Би-

зин уьлкеге санкциялар билдирип, экономикабызны оьсдюрге борчлу этди. Россия бугюнлерде Европада экономика оьсюдден биринчи ерге чыкъды. Американы къаршылыкъны бизин оьсуювюбюзге кар этме болмады.

Дюнъя алышынгъан

В.Путин дюнъяда парахатлыкъны болдурмакъ учун бир ой булан турма герекни де айтды. Дюнъя эки бёлкунсе, бир-биревден яхшылыкъ гёзлеме бажарылмай. Бир башда эки, бир-бирине къаршылы аврув буса да рагъатлыкъ болмай. Дюнъябызны гъалы шолай. Савлай дюнъяда долларны политика къурал этип кюллай буса, шо яхшы тюгюл, шону учун да кеп-кеп пачалыкълар шо акъчадан тайып туралар. 2022-нчи йыл болгъанча Россияны тыш сатывалывуну 80 проценти доллар ва евро булан юрюлюп турду. Гъали 13 процент кългъан. Шолай кыясаслыкълар ва санкциялар билдире туруп, Америка озлени экономикасына бек зарал этип тура. Дюнъядагъы гючу де осаллаша. БРИКС-ни гючу, шогъар Бразилия, Россия, Индия, Китай, Къыбла Африка, Арап Эмиратлар, Иран, Египет ва Эфиопия гире, сатывалыв оралыкълары 16 процентге етише ва йыл сайын арта.

Россияны Президенти айтагъан кюйде, Украина булан сёйлешивлер этме бажарыла, шону гери ургъан адам ёкъ. Тувлунгъан гъалдан да лайыкълы кюйде чыкъма бола, тек Украинаны президенти сёйлешивлер юрютерге къаршы къарар чыгъаргъан.

В.Путин хас асгер гъаракатны башындан берли сёйлешивлени яны экени, тек къаршы иш юрютегенлер дав майданда бизин дагъытма сюегени тамаша этегенни, шо бир де бажарылмажакъ иш экени де айтды.

Къайсы давлашыв да парахатлыкъ булан бите. Гюнбатышдагъылар къардаш халкъланы бир-биринден айырма къарай деп сёйлей, иш гъал буса биревюлей янын гёрсете: эки де миллетни арасында парахатлыкъ да, дослукъ да болажакъ.

Сурат алынган
<https://www.yandex.ru/>

Сорав – жавап

– Яш телефонну кюлундан тюшюрмей деме ярай, шону нечик заралы бола?

– Тергевлер гёрсетеген кюйде охувчу яшланы 15 проценти гюнде интернетде 7,5 сагъат тура. Гъалиги яшлар музыкагъа тынглап турагъан кюйде интернетден таба къурдашлары булан байлавлукъда турма ва дарсларын этме кюй таба.

Яшны къурдашлары бар буса ва олар булан къурдашлыкъ юрюте буса, талчыкъмагъыз, ол къурдашларсыз янгыз компьютер булан тура буса къоркъунчул.

Компьютерни артында кеп турагъан яшны заманда бир гёз докторгъа гёрсете турма герек болажакъ.

– Артдагъы вакътиде тунчукъдурагъан газдан кеп зарал болуп тура, гъатта оьлегенлер де бар. Шондан нечик сакъланма герек?

– Тунчукъдурагъан газ аслу гъалда адамны гъайсызлыгъындан яйыла. Газ янгъанда чыгъагъан тунчукъдурагъан газны аслу гъалда тюнжюлюклерден кыргъа гетеген кюйде этме герек. Эгер де печлеге гелеген ва яллап чыгъагъан газ бир ерден йибере буса, шо уйге, гаражгъа, гъамамгъа яйылма бола. Газ ялын учгундан уйню яллатма ва атылтма бола. Шону учун газы бар биргъы ялгъангъан ерлени тергеме, уйлеге чакъда-чакъда ел ккакъдырма герек бола. Тютюн ва газ чыгъагъан тюнжюлюклерге де тергев болдурма тюше. Бир биревлер ачыкъ ялын булан уйлени иситме къарайлар, шону къоркъунчлугъу кеп. Шолай да спичканы яшлар етишмейген ерлерде сакълама герек.

Газны туюю ёкъ ва артыкъ ийиси болмай. Шону адам билмесе де, тунчукъдурагъан газны ийисин уй жанлар тезгис этелер. Мишиклер шо газ чыгъагъан ерлеге бара, итлер буса кыргъа чыкъма сюе.

Адамны гъалы да алышына: санта бола ва юхлама сюе, тюз юрюп болмай, юреги чалт ишлей, гёзлери яшлана. Шолай гъалны эс этгендокъ, адамны таза гъавагъа чыгъарма герек, эси бар буса авур иренкли чай яда кофе ичирме тюше.

– Сакъатлагъа этилеген энгилликлер артгъан дей, шолар булан таныш болма яраймы?

– 2 группалы сакъатлагъа 5 йылда бир керен гъавайын танглав тишлер салына. Эгер де сакъат адам ишлей буса, этилинген харжны яртысы алына.

2 группалы сакъатлагъа берилеген акъча гъали 7153 манат буса, апрелден тутуп 7,5 процентге артажакъ.

– Яшы бар къатынлагъа пенсиягъа чыгъагъангъа энгилликлер этиле дей?

– 3 яшы бар къатынгиши пенсиягъа эрте чыкъма бола, тек яшланы гиччисине 8 йыл болма герек, стажы буса 15 йылдан кем болма тюшмей. 3 яшны тарбиялагъан къатын пенсиягъа 57 йыл болагъанда, 4 яшлы буса – 56 ва 5 яшдан сонггъулар 50 йылдан чыгъа.

Сувукъ ерлерде ишлегенлеге буса кюшулчан энгилликлер бар.

Загъмат стажгъа яшлагъа 1,5 йыл болгъанча къарагъаны да гире, тек 4 керенден артыкъ болмай. Гъар йыл декретде тургъангъа кюшулагъан пенсия коэффицентлер де бола: 1-нчи яшгъа – 1,8, 2-нчи яшгъа – 3,6, 3-4-чю яшгъа буса – 5,4.

Бетни онгаргъан Гебек КЪОНАКЪБИЕВ.

• Журналист агъамиятлы масъаланы гётере

Сёзден ишге гёчмеге герек

Дагъыстанда адамлар ва кзурумлар яшавлукъ-коммунал кзуллукъларындан чакъда-чакъда магърум кзалагъанына байлавлу болуп айлана ягъыбызда разисизликлер кёп кзаршылаша.

Савлай республикада йимик, тахшагъарыбызда да ярыкълар кёп сёне. Шо саялы тувулунагъан кыставуллу гьалны алдын алмакъ учун не йимик чаралар гёрюле, планлашдырылып кзуллавуланы ярыкъсыз кзалагъаны не заман болгъунча узатылажакъ деген соравлар тувулуна.

Гертиден де, кзуллавуланы талаплары кыйыкъ сытылагъаны теренден ойлашмагъа борчлу эте. Шону учун гъар тюрлю оьлчевде «дегерек столлар», прес-конференциялар, ишчи ёлугъулар оьтгериле. Амма гьалиге ерли онгайлы кзуллукъгъа байлавлу рази кзалардай алмашынывлар гьис этилмей.

Бугюнлерде Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликовну «Россети «Северный Кавказ» деген белгили акционер жамиятны генеральный директору Роман Левченко булан оьтгерилген ишчи ёлугъуву да уьстде эсгерилген агъамиятлы масъалагъа багъышлангъан эди.

Ёлугъувда дагъыстанлы кзуллавуланы электрик ток булан таъмин этивде гьалиги заманда кзаршылашагъан четимликлер булан янаша республикабызны электрик хозяйствосун 2024-2025-нчи йылланы гюз-кыш айларына гъазир этивюню масъаласына байлавлу болуп да гъакълашывлар, пикру алышдырывлар болду.

Дагъыстанлы кзуллавуланы электрик ток булан таъмин этивге, белгили болгъан кюйде, уьстде эсгерилген кампанияны къанатыны тубюнде иш гёреген «Дагэнерго» деген регион кзурум жаваплы.

– Магъа регионну башчысы гьисапда ярыкълар не саялы кыйтагъанына байлавлу болуп бары да кзуллавуланы алдында жавап бермеге тюше, – деди Сергей Меликов. – Дагъыстанда газлашдырыв ишлер оьтгерилмеген тав районларда айны яллавунда ва сувукъ кышда электрик ток кыйтып кзалагъан гезиклерде оланы яшав-туруш гьалы нечик болагъаны англашыла. Кзуллавуланы электрик ток булан таъмин этмеге борчлу кзурумлагъа сёзден ишге гёчмеге заман болгъан.

Бугюн тувулунгъан масъала тюгюл

Тюзюн айтмагъа герек, артагъы йылларда ДР-ни Башчысы Сергей Меликовну сиптечилиги булан кзуллавуланы яшавлукъ-коммунал кзуллукъларын

кютювге байлавлу болуп федерал ва регион бюджетлерден ломай харжлар айырыла, кёп, иш этилине. Тек шо бугюн тувулунгъан масъала тюгюл. Шо саялы кзаршылашагъан четимликлени толу кюйде гьисапгъа алып янгыртыв ишлени гезиги булан оьтгермеге тарыкъ болажакъ.

ДР-ни энергетика ва тарифлер министри Марат Шихалиев ва «Дагэнергону» башчысы Магъаматгъабиб Мугъумаев шо гъакъда ачыкъдан эсгерени негъакъ тюгюл. Неге десеги, савлай республикабызда кзуллаву болжаллары битген 70 процентге ювукъ электрик хозяйствосун толу кюйде янгыртмакъ учун азындан уьч йыл заман тарыкъ болажакъ.

– Ярыкъланы бузукълукълар саялы кыйтагъаны буса – о башгъа масъала. Эртенден ахшам болгъунча тахшагъарыбызны оьзге ерлеринде йимик, Семендер посёлокда ва башгъа ерлерде кзуллавулар ярыкълар кыйтарылып, гюнлени узагъында къачан болгъунча кыйнала турма тарыкъ? – деп сорап бермен Магъаматгъабиб Мугъумаевге.

– Гертиден де, ярашдырыв-янгыртыв ишлени оьтгермек учун бизин коллективге берилген ломай харжланы пайдаландырмагъа заман тарыкъ, – дей «Дагэнергону» башчысы. – Магъачкъалада ва ону айланасындагъы посёлокларда гьалиден 30 йыллар альякъда кзурулгъан ва еси ёкъ кюйде пайдаландырылагъан электрик кзурулар-трансформаторлар, сетлер бар. Оьзге ерлерде йимик буссагъатгъы вакътиде Семендерде де ток юрюйген гюлюк теллер, багъаналар йимик трансформаторлар да алышдырылып тура. Тюзюн айтсакъ, харжлар кёп болса да, озокъда, ишлени сан яны булан яшавгъа чыгъармакъ учун таман болар чакъы касбучулар да герек. Буссагъатгъы вакътиде электрик монёрланы ва оьзге касбучуларыны сыдраларыны толумлашдырылагъаны гележек учун инамлыкъны тувдура. Магъачкъаладагъы планлашдырылып юрюлеген кыйтарывланы март айны башларына таба толу кюй-

Сергей Меликов ва Роман Левченко журналистлени соравларына жаваплар бере.

де алдын алмакъ муратда гъаракат этиле.

Ишлени сан яны ойлашдыра

Уьстде де эсгерилгени йимик, артагъы йылларда бизин республикабызда регионну электрик хозяйствосун янгыртмакъ учун кёп иш этилинген. Озокъда, гележекде де кзуллукъланы даражасы бугюнлерде юрюлюп турагъан янгыртывланы сан янындан гьасил болажакъ.

– Ярашдырыв-янгыртыв ишлер булан кимлер машгъул бола ва пайдаландырылгъа берегенде кютюлген ишлени оьлчевлерин, сан янын ким тергей? – деген сорабузгъа министр Марат Шихалиев де булай жаваплана.

– Башгъа тюгюл, шо ишге бизин ремонтчуларыбыз йимик тышдан гелеген подряд кзурумлар да кзурушала. Янгыртыв ишлер битген сонг, озокъда, яшавгъа чыгъарылгъан даражасына тапшурувну берген кзурумлар кыймат бережек ва къабул этежеклер. Айтмагъа сюегеним, «Дагэнерго» тапшурувлар бере болгъан сонг, борчланы толу кюйде яшавгъа чыгъарылывун да токъташдырар.

Шо гъакъда яшавлукъ-коммунал масъалалагъа кзарайгъан ДР-ни Председателини 1-нчи заместители Манвел Мажонц да «Дагэнергону» башчыларына айрыча буварагъаны англашыла.

– Республикабызны электрик хозяйствосун янгыртывну кысыгъа болжалны ичинде яшавгъа чыгъарма бажарылмайгъаны англашыла, – деди ол. – Тек ярыкъланы планлашдырылып кыйтарылагъаныны болжалларын йырмайлы, белгиленген заманны ичинде яшавгъа чыгъарылгъа

жаваплы кюйде янаша тюше. Тек кысыгъа болжал белгиленген деп ишлени сан янын чаналатсакъ, гележекде де кыставуллу гьалланы алдын алма четим болажагъы гъакъда унутма тюшмей. Айтмагъа сюегеним, шону учун айырылгъан харжланы асувлу кюйде пайдаландырмакъ учун къаст этмеге герек.

Кемчиликлерден де дарс алма тюше

Кзуллавуланы электрик ток булан тетиксиз таъмин этивде йиберилген кемчиликлерден дарс алып ишлемеге, гележек учун да гъазирек гёрмеге тюшегени англашыла.

«Россети Темиркъазыкъ Кавказ» деген кампанияны башчысы Роман Левченко да оьзюню сёйлевюнде йиберилген кемчиликлени себеплерин толу кюйде ахтарма, артагъан талапланы да гьисапгъа алып кзуллавуланы гележекдеги кысыматын гёз алгъа тутуп чалышма тюшегени гъакъда айрыча эсгерди.

– Техника кзуллукъланы яшавгъа чыгъарылгъа ва ярашдырыв ишлени оьтгеривге Дагъыстанны электрик хозяйствосун ёрукъгъа салмакъ учун 2024-нчи йылгъа 1,5 миллиард манатдан да кёп акъча маяланы харжламагъа гёз алгъа тутулгъан, – деди ол. – Шондан кыйры, гъар тюрлю имканлыкъланы кзуллаву 2024-2025-нчи йылларда дагъы да 1,5 миллиард манатны оьлчевюнде кюшум гьисапда белгиленген акъча маяланы пайдаландырмагъа умут этилине. Муна шо саялы да, белгиленген заманны кзулдан чыгъармайлы, башалман кюйде кзурулуп кзулланагъан, есилери ачыкыгъа чыгъарылмагъан сетлени де толу кюйде аялашдырып иш гёрмесек бажарылмай. Дагъысын айтмагъанда, янгыз Магъачкъаладагъы

сетлени уьчден эки пайыны есилери токъташдырылмагъан. Бугюнню аслу масъаласы – Дагъыстанны электрик хозяйствосуну мюлкюн законлашдырып, токъташдырылгъан низамгъа арт бермей кзулламакъ учун тийишли чараланы гёрмек. Неге тюгюл, айлана якъда тувулунагъан кыставуллу гьаллар аслу гьалда тас этивлер ва шону натижасында кёп къадарда топланагъан борчлар булан туврадан-тувру байлавлу.

Белгили болгъаны йимик, 2024-2026-нчи йыллагъа Дагъыстанны электрик хозяйствосун янгыртмакъ учун 9 миллиарддан да кюлай оьлчевде гъар тюрлю харжланы асувлу кюйде кзулламагъа тарыкъ болажакъ.

Разисизликлеге сесленмей турма ярамай

Артагъы йылларда бизин республикабызда электрик ток кыйтып, ярыкъсыз, исивсюз кзалагъаны саялы 2023-нчи йылны сентябр айыны 1-нден 2024-нчи йылны ноябр айыны 12-не ерли кзуллавуланы янындан энергетика тармакъда чалышагъан кзурумлагъа 16 мингден де кёп разисизликлер билдирилген. Шоланы 13-минги тахшагъарыбызны кзуллавуларыны янындан тувулунгъланы гъакъда айрыча эсгермеге тюше.

Тек не этерсен, кзуллавуланы янындан тувулунагъан разисизликлеге тийишли кзурумланы янындан сесленив лап да тебен даражада къала, кыставуллу гьалланы алдын алма толу имканлыкъ бермей.

ДР-ни Башчысыны ва Гькуматыны маълумат – политика белюгюню башчысыны заместители Рашид Акавов аян этеген кюйде, кзуллавуланы арзларыны 70 процентге ювугъу жавапсыз къала, кыйынлыкълагъа тарый. Муна шо саялы да, кзуллавуланы янындан тувулунагъан кыставуллу гьаллагъа ёл берилмесин учун Роман Левченко берген баянлыкъгъа гёре гележекде «Дагэнергода» 15 адам кзурушалгъан халкъ ва шолай да жамият кзурумлар булан байлавлукъ тутуп англатив ишлени юрютеген хас кзуллукъ иш гёрежек.

Узун сёзюню кысыгъасы, дагъыстанлы кзуллавулагъа электрик токгъа байлавлу кзуллукъларындан толу кюйде разилик билдирив яшамакъ учун дагъы да уьч йыл чыдамагъа тарыкъ болажакъ.

Къ. КЪАРАЕВ.

Элини аминлигин сакълагъан

Тамазатёбе юртда, олай да Бабаюрт районда Аттуаровланы тухумун таньмайгъанлар кёп аздыр. Бу тухумну вакиллери юрт хозяйство, билим берив, савлукъ сакълав тармакъларда чалышалар.

Тухумну башын тутгъан Алипхан Мажитович Аттуаров Уллу Ватан дагну ортакъчысы болгъан. Уллу Уьстюнлюкню алып, тешюн дав савгъатлардан безеп, ол ата юртуна къайтгъан. Давдан сонгъу йылларда юртадагы колхозда, сонгъа таба совхозда ишлеген. Загъмат булан юрт хозяйство тармакъда оьмюрюни йиберген. Ону иниси Шихали де Уллу Ватан дагну ортакъчылыкъ этип, ата юртунда загъматгъа къуршалгъан гьурметли тамаза болгъан. Ол да дав савгъатлагъа лайыкълы болгъан.

Бугюнлерде де Украина бойда хас асгер гъаракат оьтгерилегенде, Аттуаровланы тухумундан оьзден уланлар уьйде паракат турмайлар.

Айтагъаным, Тимурхан Аттуаров оьзюню эсли чагъына да къарамайлы, мобилизация оьтгерилегенде военкоматгъа барып, гьенгюллю кюйде хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ этмеге гъазирлигин билдирген.

Тимурхан – Алипханни торуну, ону уллу уланы

Дерметханни авлети. Ол 1978-нчи йылда тувгъан. Хасавюрт шагъардагы педагогика училищедде охугъан. Ону тувмадан йыр айтмагъа гьюнери бар. Ол уста кюйде музыка алатларда да ойнай. Ол – юртда гъар тюрлю ерлерде ишлеген улан. Пагъмусу баргъа бир вакътини ичинде маданият тармакъда да ишлеген. Халкъ арада ону пагъмулу йырав ва музыкант гъисапда кёп адам таный.

Тимурхан Аттуаров хас асгер гъаракатда оьзюне тапшурулгъан борчларын къоркъув билмей, тындырыкълы ва жаваплы кюйде кюте. Ватанына амин болуп, бизин пачалыкълны азатлыгълын ва сакълыгълын къоруу десек ялгъан болмас.

Къалсын Аттуаров да хас асгер гъаракатда биринчи гьюнюнден тутуп ортакъчылыкъ эте. Ол – Алипханни экинчи уланы Эсенгелдини уланы Гьусейханни авлети.

Ол 1997-нчи йылда Волгоград областда тувгъан. Шонда тувуп оьссе де, ата юрту Тамазатёбени унутмай. Къалсын гиччиден оьзюню болажакъ

Тимурхан Аттутаров

Къалсын Аттутаров

Али Аттутаров

касбусун асгер булан тыгъыс кюйде байламагъа токъташгъан. Ол Саратов шагъардагы Милли гвардияны Жуковну атындагы Къызыл Байракълы военный институтун битдирген.

Украина бойда юрюнлеген хас асгер гъаракатда гьерсетген игитлиги ва къоччакълыгълы учун Къалсын Аттуаров Суворовну медалына ес болгъан. Юртлуларыны Къалсын булан оьктем болмагъа гъакълы бар.

Али Аттуаров да Россияны оборона министерлиги булан дыгъар байлап, Ватанына къуллукъ этмеге гьенгюллю кюйде гетген. Али 2000-нчи йылда тувгъан. Ол Алипханни уланы Эсенгелдини уланы Арсенни авлети. Ол гетген

йылны декабр айындан тутуп Донецк бойда хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ эте.

Гьерсиз, Алипханни яшлары ва оланы авлетлери Ватанына уллатасы йимик гъалал къуллукъ эте. Элини кьгюн къара булут япгъанда, немис-фашист душманлагъа къаршы тургъан Алипхан Аттуаров йимик, бугюнлерде ондан къалгъан яш наслу да Украинаны боюнда миллетчилеге къаршы тургъанлар.

Аттуаровланы тухумундан бир де осал уланлар чыкъмагъан. Олар – бугюнлерде де «гъайт» дегенде, «вайт» деп арагъа чыкъмагъа гъазир къатарбашлар.

Уллатасы Алипхан улан-

ларына Ватангъа бакъгъан якъдагы сюювню сингдирип болгъан. Олар да атасындан уьлгю алып дегенлей, шо сюювню авлетлерине ва торунларына сингдирмеге бажаргъан.

Ватанны герти якълавчулары ва патриотлары Аттуаровлагъа уьстюнлюкню алып, уьюне сав-саламат къайтмагъа насип болсун деп айтмагъа сюемен.

Герти патриот ругъда тарбиялангъан уланлар баргъа биз сююнмей болмайбыз. Олай уланлар арабызда кёп болсун. Олар булан гележегибиз ярыкълы ва талайлы болажакългъа инанабыз

Бэлла ГЪАЖИГЕЛДИЕВА,
Россияны журналистлерини
союзуну члени.

Артдагы гюнлерде Бабаюрт районну Адил Янгьюртундагы Д. Закаръевни атындагы орта школада жыйын оьтгерилди. Шо жыйында Ваха Асхабовну анасына игитни атына гелген Къоччакълыкълны ордени тапшурулду.

Гетген йыл август айда, Украина булангълы дазу бойда юрюлеген хас асгер гъаракатыны ортакъчысы адилангьюртлу Ваха Асхабов миллетчилер булангълы ябушувда къоччакъл кюйде жанын къурбан этди.

Ваха Висирсэтанович Асхабов Адил Янгьюртда тувгъан, яшагъан ва юрт школаны да охуп битдирген. Сонгъу йылларда да ол оьзюн загъмат булан къуршагъан.

2023-нчи йылны февраль айыны башында 36 йыллыкъ Ваха Асхабов Россияны оборона министерлиги булан гьенгюллю кюйде дыгъар байлай ва бизин дазуланы украинли миллетчилерден якъламак учун юрюлеген хас асгер гъаракатгъа къуршала. Шо йылны август айыны ахырында дав тапшурувну кютегенде ол авур яраланып, къоччакъл кюйде жанын къурбан этген ва ата юр-

Къоркъув билмеген къоччакъл улан

тундагы къабурларда гьемюлген.

Россия Федерацияны Президенти Владимир Путинни Указына гьере, Ваха Асхабов хас асгер гъаракатда гьерсетген игитлиги саялы Къоччакълыкълны ордени булан оьлген сонг савгъатлангъан. Жыйынгъа Ваханы анасы Нюрпат

Асхабова, ону къардашлары, ювукълары, ерли гъакимлигини вакиллери, юртлулары, муаллимлери ва школаны охувчулары гелген эдилер.

Нюрпат Асхабовагъа уланы Ваха лайыкълы болгъан Къоччакълыкълны орденин Бабаюрт районну комиссары Даниял Диб-

ров тапшура туруп, юртлу игитни эсгермеге гелгенлеге разилигин билдирди. Ваха Асхабовну, олай да юртдан гетген къоччакъл уланланы хас асгер гъаракатны барышында гьерсетген игитликлерин эсде сакълмакълны ва яш наслугъа олардан уьлгю алма герекини айтды.

Жыйында Адил Янгьюртдагы орта школаны директору Ризван Оьлмесов игитни анасына ва къардашларына къайгълырышды.

«Биз Ваха Асхабовну инамлы къурдаш, къоркъув билмейген улан кюйде эсибизде сакълмажакълбыз. Ону ватандаш борчун кютегенде гьерсетген игитлиги ва берилген пачалыкъл савгъаты къоччакълыгълны ва ватангъа аминлигини белгиси болуп, янгыз ону къардашларына тьгююл, бизин районну халкъына ва оьсюп гелеген яш наслугъа да даимге уьлгю болуп токътажакългъа шеклик ёкъ», – деди Ризван Оьлмесов.

Жыйынны ахырында Ваха Асхабовну эсделигине минутлукъ шыплыкъл билдирилди.

Герейхан ГЪАЖИЕВ,
оьз мухбирибиз.

СУРАТДА: жыйынны
ортакълчылары.

Къарамагъаммат КЪАРАЕВ,
экономика бёлюкню
редактору

Къазанма суйген ёл табажакъ

Россия Бютюндюнья сатыв-алыв къурумгъа (ВТО) гиргенли гъали-гъалилерде 10 йыл тамамланды. Шондан алда, дагъы да ачыкъ этип айтсакъ, 2006-нчы йылны 20-нчы гюнюнде бизин уълкебиз эсгерилген къурумну ортакъчысы болгъунча алданокъ США-ны ва Россияны арасында къурулгъан разилешивге эки де якъдан къоллар салынгъан эди.

Белгили болгъан кюйде, Бютюндюнья сатыв-алыв къурумнуна бугюнлерде 159 пачалыкъны вакиллери къуршалгъан. Швейцарияны Женева шагъарында ерлешген ВТО-ну штабында 600 адам иш гёре. Россияны вакили Анатолий Чаплин де савлай дюнъя оьчевюнде юрюлеген сатыв-алыв ишлердеги масъаланы айланасында болагъан гъакълашывларда, пикру алышдыривларда ортакъчылыкъ эте.

– Бизин булан дос тюзюл пачалыкълар башында Американы Бирлешген Штатлары да булан санкциялар билдирип Россиягъа къаршы иш гёре, уълкебизде болдурулагъан ич продуктну къадары, малланы ва къуллукъланы даражасын, оьчевлерин тебенлешдирмеге къасткъыла. Алданокъ чыгъарылгъан гъасиллеге гёре, бизин уълкебизде болдурулагъан умуми малланы къадары 2023-нчы йылда 3 процентге артгъан демеге ярай. Гележекде шону 11 процентге ерли артдырмагъа умут этилинегени гъакъда да айрыча эсгермеге сюер эдик, – деди оьзюню баянында Анатолий Чаплин. – Айтмагъа сюегеним, бизин уълкебизде болдурулагъан маллар ва къуллукълар янгыз ич талапланы кютюп къоймай, тышдагъы сурсат ва промышленный базарлагъа да йиберила. Лап да кеп къоллауучулары бар Китайда, Индияда, Иранда, Тюркияда, Азербайжанда, Узбекистанда, Белоруссияда, Африкада, Австралияда ва оьзге бизин булан сатыв-алыв байлауучулар юрютген пачалыкъларда Россиядан гелтирилеген маллар айрыча якълав таба. Шо да россиялы мал ва къуллукълар болдурувчулагъа валюта харж топлама, къазанмагъа имканлыкълар ярата.

Тыш пачалыкълагъа къуллукълар этеген ва маллар йиберегенлер учун кемекешеген Дагъыстанда иш гереген идараны башчысы Руслан Абаскъулиев бизге билдиргени йимик, оьтген йыл Дагъыстандан тышгъа 200 миллион долларны оьчевюнде маллар йиберилген ва гъар тюрлю къуллукълар этилинген. Шо да 2022-нчи йыл булан тенглешдиргенде 41 процентге кеп болгъан. Демек, «Халкъара кооперация ва экспорт» деген милли разилешивде белгиленген борчлар, айлана якъдагъы тогъаслагъа да къарамайлы, артыгъы булан яшавгъа чыгъарыла бара.

Руслан Абаскъулиев берген баянына гёре аслу гъалда бизин республикабыздан тышдагъы базарлагъа къоллауучулар учун сурсат маллардан эт, емишлерден гъазирленген татли ва минерал сувлар, гъюрбеч, дюгю йиберила. Сурсат маллар йимик промышленный маллар да аслу гъалда Магъачкъаладагъы сатыв-алыв портдан таба йиберила.

ДР-ни Гъукуматыны Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимов токъташдырагъаны йимик, Магъачкъаланы сатыв-алыв портундан тышгъа йибериленген ва регионгъа ташылагъан маллар артып тербей, мал айландыривну натижалары гётериле.

Артдагъы йылларда далапчылыкъ булан машгъул болагъан тайпалагъа эсгерилген идараны янындан дыгъарлар этмеге асувлу кемеке этилегени гъакъда да айрыча эсгермеге тюше. 2023-нчы йылда увакъ ва орта далапчылыкъ булан машгъул болагъан 16 объектте тышгъа маллар йибермек учун 20 дыгъар этмеге имканлыкълар болдурулгъан.

Экономика къыасланы шартларында, уьстде де эсгерилгени йимик, умуми ич продуктну артдыривда экспортгъа йибериленген малланы ва къуллукъланы къолайлаша барагъаны гележек учун да инамлыкъланы тувдура.

Юрюген ёл алыр деп негъакъ айтылмай. Муна шо саялы да, гележекде де айлана ягъыбыздагъы ич ва тыш талапланы гъисапгъа алып, гъазирленеген малланы ва этилинеген къуллукъланы сан яныны даражасын гётермеге белсенгенлеге къазанч этмеге ёллар ачыкъ болажагъы шекилки тувдурмай. Бажаргъан озар, бажармагъан чарыгъын тозар деп негъакъ айтылмагъан.

Далабы тазалар кёмексиз къалмажакъ

Гъали-гъалилерде Магъачкъалада ДР-ни далапчылыкъланы оьсдюрюк ва инвестициялар агентлигини башчысы Гъусейн Гъусейнов республикабызны маълумат къуралларыны къуллукъларына баянлыкъ берди.

Ол оьзюню баянында далапчыланы ишлери ва оланы алдында токътагъан борчлары гъакъында оьз пикруларынын малым этди.

– Бизин республикабызда мал болдурув ва гъар тюрлю къуллукъланы кютюв булан машгъул болагъан уллу производство предприятиелер кеп тюзюл, – деди ол оьзюню баянында. – Шону учун увакъ ва орта бизнес булан ачыкъ кюйде машгъул болмагъа муштарлы тайпалагъа бизин къурумну янындан пачалыкъ оьчевюнде этилеген кемекеден магърюм къалмасын учун чаралар гёрюле. Шолайлыкъда, далапчыланы янындан этилинеген къуллукълардан ва чыгъарылагъан малларындан ич ва тышдагъы къоллауучулагъа пайдаланмагъа ёллар ачыла.

Белгили болгъаны йимик, Иран ва оьзге арап пачалыкълар, Азербайжан, Узбекистан, Китай булангъы сатыв-алыв байлауучулар беклеше.

Ахырында Гъусейн Гъусейнов журналистлер берген сораулагъа да жаваплар къайтарды.

– **Экспортгъа тыш пачалыкъгъа дагъыстанлы далапчылар йибереген малланы журалары гъакъда ачыкъ этип айтмагъа бажарыламы?**

– Озокъда, бажарыла, экспортгъа дюгю, къой ва тувар эт, татли емиш сувлар, консерво, ичкилер, гъюрбеч ва оьзге тюрлю

ашамлыкъ малланы йибереген оьчевлери йыл сайын къолайлаша. Экспорт учун чалышагъан тайпалар малланы ва къуллукъланы сан янына аслу тергевюн бакъдырагъаны да англашыла. Шону учун юрюлеген гъаракат гележекде де бошмай давам этилегеги шекилки тувдурмай.

– **Пачалыкъ кемекеден пайдаланывну низамы нечик токъташдырыла?**

– Борчларына бажарывлу кюйде янашагъан яшыртгъын экономиканы тармагына бойсынмай иш гереген далапчы тайпалар пачалыкъ кемекеден токъташдырылгъан имканлыкъларындан пайдаланмагъа бола. Шолайлыкъда, лизинге техника къуралланы, машинлер беривну натижасында далапчылыкъ булан машгъул болагъанлагъа производствосун генглешдирмеге ва янгы ишчи ерлер ачмагъа онгайлыкълар артагъаны ачыкъ болуп гёрюне.

– **Пачалыкъ кемекеден къадарын санавлар булан аянлашдырмагъа бажарыламы?**

– Дагъысын айтмагъанда, пачалыкъны Дагъыстанда иш гереген лизинг компаниясыны янындан производствода 28 миллиарддан да къолай акъчаны

оьчевюнде гъар тюрлю техника къураллар, автоматлашдырылгъан машинлер ясандырылгъан. Шо да арт вакътилерде 1 мингге ювукъ ишчи ерлени ачмагъа имканлыкъ бергени гъакъда айрыча эсгермеге сюер эдик. Производствону генглешдиривну натижасында ишчи ерлени ачылывуна гёре налогланы телевде де натижалар бир къадар къолайлашагъаны ачыкъ болуп гёрюне. Аз-кеп оьчевде буса да, далапчыланы талапларын гъисапгъа алып, банклар ва шолай да башгъа-башгъа фондлар, онгача иш гереген мадарлы тайпалар, къурумлар – маячылар кемекеге къол ялгъайгъаны да увакъ ва орта бизнесни оьсдюрюне къошум эте.

Республика бюджетден де бизин регионда далапчылыкъ булан машгъул болмагъа муштарлылар учун оланы талапларын гъисапгъа алып гъар тюрлю онгайлыкъ къуллукъланы болдурувгъа харжлар айырыла ва пайдаландырыла.

Онгача иш гереген далапчылагъа пачалыкъ кемекеден башгъа налог энгиликлер де болдурула ва 2024-нчы йылда да узатылажакъ.

Далабы тазалар кемекеден къалмажакъ.

Буварыв этиле

Артдагъы йылларда бизин республикабызны шагъарларында ва юртларында юрюлеген къурулуш ишлер учун Россияны гъар тюрлю регионларындан такъта ва оьзге тюрлю агъач маллар кеп ташылагъаны тергевню тартмай болмай.

Россельхознадзорну Дагъыстанда иш гереген бёлюкню касбучуларыны сиптечилиги булан Дагъыстангъа тышдан гелтирилеген башгъа-

башгъа юрт хозяйство продукция йимик, агъачдан этилинген маллар да тийишли карантин тергевлерден оьтмеге гереги гъакъда билмек пайдалы. Егъесе, тийишли шагъатнамасыз ташылагъан малланы алдына чатакъ салынажакъ ва агъач малланы йибереген айрыча иш гереген кампанияланы атына шо саялы хас буварыв этилинежек.

Артдагъы гезик бизин республикабызгъа Иркутск областдан айрыча иш гереген кампаниялар йибереген агъач материаллар тийишли карантин кагъызларсыз йиберилгени аян этилинген.

Къ. КЪАЗАКЪМУРЗАЕВ.

• 2024-нчю йыл – Агълюню йылы

Алдагы гюнлерде магъа оьзюн де, агълосюн де тезден берли танийган, гьюрмет де этеген, 80 йыллык чакъында болса да, «гъайт» дегенде «вайт» деп турагъан тамаза, Тёбенжюнгютейде яшайган Агъаев Агъав Абдулбасировични берекетли ожагъында болуп, ону булан ажайып арива тамаша лакъыр этме насип болду. Яшавда кёпню гёрген, кёп де билеген тамаза булан болгъан лакъырымны газетибизни охувчуларына етишдирмекни тийишли гёрдюм.

Дав йылланы яшлары

Агъав Агъаев 1944-нчю йыл Уллу Ватан давну инг де кьагърулу заманында тувган яшланы наслусундан. Агъавгъа эки йыл болагъан чакъында ону тапгъан анасы авруп гечинген. Яшны оьгей анагъа харлы этип алдында кьоймасман деп ойлашып, уллатасы Абдулбасир ону оьзюню янына алып сакълагъан, тарбия, билим берип, авлап оьсдюрген.

– Мен Тёбенжюнгютейдеги башлапгъы школагъа бираз гечигип, 7 йыл битген чакъында юрюме башладым, – деп эсге ала тамаза башындан гечирген гюнлени. – Башлапгъы класларда дарс береген Гъажи Шапиев мени биринчи муаллимим эди. Нече де саламат, асил адам да бар эди. Шо гюнлени гёз алдыма гелтирип, ойлашып йиберсем: бизге тарбия булан билимлер берип, низамгъа уйретип, тюз ёллагъа салгъан, «А»-гъарпдан башлап «Я» - гъа ерли охума да, язма да уйретген, гъарибизге бир жан салгъан муаллимлер тёкген кьыйынланы унутуп, эсигизни ютуп кьойгъанмусуз? – деп сав дюнъя эшитер йимик кьычырма сюеген гезиклерим аз болмагъан. Ардагъы заманларда муаллим касбуну башын тутуп, кьаны-жаны булан дегенлей гьалал кюйде загъмат тегенлеге, оьсюп турагъан яшланы оюн, гьисин, англаун токъташырагъан, язма, яратма уйретеген касбучулагъа не харж ягъындан, не тергев ягъындан тийишли кюйде гъай этилмейген болуп да тура.

1964-нчю йыл Совет Армияны сыдраларына, ракет асгер бёлюкlege чакъырылып 3 йыл кьуллукъ этип кьайт-

Ата-ананы гъар айтгъаны алтындыр

гъан сонг, Дагъыстан пачалыкъ педагогика институтгъа тюшюп заочно охудум. Уйдеги уллуларыма кьол ялгап, кёмек этип турмасам да болмай эди. Охуп битгенде Дёргели школада физкультура дарсланы юрютме башладым. Эки йылны боюнда Жюнгютейден Дёргелиге юрюп, барып-гелип ишледим. Артада да топлагъан акъчама мотоцикл алып, бирдагъы бир йыл дарслагъа юрюдюм.

Ондан сонг мени Тёбенжюнгютейдеги ахшамгъы заочный школаны ишин кьуруп юрютме чакъырдылар. Юртдан айланып шо школаны бары да авараларын тюзевлю кюйде яшавгъа чыгъарып турагъанда Чабанмахи юртдагъы кьаравсуз кьалып турагъан башлапгъы школаны аякгъа тургъузума йибердилер. Аты школа болса да, мундагъы охув ожакъны бинасы шонча да бузукъ эди чи, инсан кьарап туруп чыдап болар йимик гьалда тюгюл. Школада ишлейген бир-нече муаллимни не орта-хас, не оьр билимлери де ёкъ.

Муаллим миллетни менлигин ясай

Яннавурума уягълюм Минаханымны да алып, оьзюм яхшы танийган, билеген муаллимлени де жыйып, сёйлешип, булкъалар этип, школаны ич ва тыш гёрюнюшюн бир ёрукъгъа гелтирме гиришдик. Оьз гючлерибиз булан дёрт де яны ачылып турагъан бинаны айланасын чырлар ишлеп бебетдик, гьатта болмаса ярамайгъан оьзге биналаны тургъуздукъ. Ондан сонг охувчулагъа муькам билимлер берив масъалаланы чечме урундукъ. Школаны гёрюнюшюн де, ишин де бир ёрукъгъа салып турагъанда мени Оьржюнгютейдеги школаны директору этип белгиледилер.

Арадан заман гетип ата юртум Тёбенжюнгютейде юрт Советни председателини кьуллугъунда да чалышдым.

Мен де, уягълюм Минаханым да, авлетерибизни кёп яны да муаллим касбуну кёп сююп танлагъангъа бол-

Агъав Агъаев ва ону агълосю.

ма ярай, биз гъар кьайсы заманда да шо жаваплы ишни бойнуна алып, намусу булан юрютегенлеге уллу гьюрмет этип янаша гелгенбиз.

Юртубуз Тёбенжюгютейде музей ачып ишлетгенин герек эди деген масъала арагъа чыкъгъанда, шо тапшурувну бир мюгълетге де артгъа салмайлы, бек кьаст этип айландым. Айланышыма гёре юртну администрациясында айры бина да гёрсетилди, сав юртдан айланып эсги ва кьыйматы бар савут саба, хаба-хума, оьзге тюрюл тергевню тартагъан алатлар да жыйылды. Ардагъы йыллар пенсиягъа чыгъып кьалгъынча музейни ишин кьурумлу кюйде юрютюп де турдум. Шо да мени гъаракатым булан кьурулгъан, оьзюне юрегимни бир гесеги, яшавумну бир бёлюгю салынгъан, гьалиги ва гележек наслулар унутмас учун кьойгъан эсделик савгъатым болуп кьалсын деп кьаст этдим.

Гъар ишимни гьалаллыкъ булан кютдюм

Агъав бир азгъа токътап, айтма сюеген сёзюне айры-

ча маъна берип лакъырын узата,

– Айсенилик булан кьайырмаслыкъ адамны биринчи душманлары. Тек нечакъы авур тие буса да, туврасын айтмакъны уллу маънасы бар. Оьзюню герти сёзю де, кьараву да, ою-менлиги де ёкъ адамны абуру болмас. Шо ягъын айтгъанда яшавда магъа енгил де болгъандыр деп эсиме геле. Мени кьурдашларымны янындан осаллыкъ йимик кемчилик болуп бир де гёрмегенмен. Мени янымдан да шолалыкъгъа ёл бермегенимни яхшы билемен. Шу гьалиги чакъыма да гелип, оьтген яшавумну гёз алдымдан гечирип, шолалыкъгъа гелмеклик де уллу насип тюгюлмю дагъы?!

Бизин агълюбюзде тувуп оьсген, тарбия-билим алгъан беш де авлетибизни уьчевю биз танлагъан муаллим касбулагъа ес болуп, юрютюп турагъанлыкъ да – юреклерибизге балгъам. Яшланы уллусу Завур Хумторкъали райондагъы яшёрюмлени спорт школасында директорну заместители болуп ишлейгенли 20 йылгъа ювукъ болуп тура. Кьызыбыз Умукъюсюм оьр

охув ожакъны тамамлап Тёбенжюнгютей орта школада орус тил ва адабият дарсланы юрютюп тургъан, гъали пенсияда. Ондан гиччиси Зарема да школада муаллим болуп иш юрюте. Уланланы бирдагъысы Абдулбасир юристлер гъазирлейген институтну филиалында охугъан, Буйнакс шагъардагъы больницаланы биринде хозяйство ишлени юрюте. Гиччиси Надыр да Москвадагъы юристлер гъазирлейген институтну филиалын охуп битдирген.

– Агъав Абдулбасирович, билим-тарбия берив тармакъда 50-ден кёп де артыкъ йылланы боюнда загъмат тёкгенсиз. Пачалыкъны ягъындан берилген савгъатларыгъыз да бардыр чы, – деп соравлу кьарайман.

Мени о гьакъда сорагъымны кьаравуллагъанда йимик, Агъав тамаша исси кюйде иржайып:

– Билемисен, Казим, яннавурумда агълюм де, айланамда авлетлерим де булан бу гюнлериме ерли мени савлукъда, саламатлыкъда яшамакълыгъымдан артыкъ да, уллу да савгъат болуп болармы? О гюнлюк, заманлыкъ савгъатланы магъа берсин деп айттып бир де чабып айланмагъанман.

Агъав Абдулбасировични гъар адамгъа лайыкълы загъматы учун берилген тийишли савгъатланы, макътавлу атланы гьакъында айтгъан етдиринкли сёзлерине тынглагъанда мени окума аты да, хаты да белгили, оьтгюр пагъмусу булангъы кьумукъ шаирибиз Шарип Альбериевни «Кьысматыма кьабулман» деген шибрусундагъы оьз еринде нече де тюз язылгъан сатырлары эсиме тюшдю де кьалды:

Мен тегеген загъмат тюгюл гьисап да,
Къайтарышын этмей огъар табулман.
Дарс береген муаллим гьисапда,
Кьысматыма баш урмагъа кьабулман!

Оьмюр чакъы 80 йылдан оьтме турагъан, гертини ялгъандан гъазир айырагъан, ихтилат-масхараны яхшы билеген гьакъыллы тамаза Агъаев Агъав Абдулбасирович булан этген лакъырым, ону айтывлардай таъсирли сёзлери мени учун да унутулмас дарс болуп токътады.

Казим КАЗИМОВ.

Яшланы ярышлары

Арт заманлар Буглендеги Спорт кьалада ябушувланы кёп тюрюл жураларына гёре уллу ва гиччи оьлчевдеги ярышлар чакъда-чакъда оьтгериле. Гертиден де, Ал-Къылычны аты кьоюлгъан Спорт кьала ичи ва тышы булан бек мукъаятлы этилип онгарылгъан. Демек, ярышлар учун мунда тизив шартлар бар...

Муна, алдындагъы гюнлер эсгерилген Спорт кьалада тутушувланы гъар бириси «итти» кюйде юрюле эди. Бизин республикабызда тутушуп ябушувгъа баргъан сайын кёп адам кьурша-

ринден дегенлей мунда 400-ге ювукъ яш гюч сынадылар. Тутушувланы гъар бириси «итти» кюйде юрюле эди. Бизин республикабызда тутушуп ябушувгъа баргъан сайын кёп адам кьурша-

лагъаны эсгерилген ярышланы барышында бек арива биле эди.

Бу гезик Бугленни командасына да «насиб» иржайгъан кюй яман тюгюл эди. Айтагъаным, 60-70 кило авурлукъда Рустам Басиров 1-нчи ерни алды Дагъы да 5 улан оьз авурлукъларына гёре савгъатлы 3-нчю ерлени кьазанды.

А. ЗАЛИМХАНОВ.

Суратда: (солдан онгъа) Сайтулла Сайтуллаев, Дамир Залимханов, тренер Ильяс Агъматханов, Рустам Басиров.

«Сёйлемме ихтияр бериле»

«Дагъыстан» деген республика пачалыкъ телекомпания «Сёйлемме ихтияр бериле» деген ток-шоуну гёрсетме башлагъанлы, бир нече йыл бола. Шо вакътин ичинде эсгерилген программаны юртеген Уляна Мукайилова гъар тюрлю масъалаланы гётермеге къаст эте. Бу программада гъар тюрлю тармакъланы вакиллери ортакъчылыкъ эте ва бир-бир темалар бизин республиканы ватандашлары учун, балики, тамаша тиедир. Тек «Сёйлемме ихтияр бериле» программа къаравчуланы сювюн къазангъан.

Алдагъы гюнлерде буса Уляна Мукайилова гезикли программаны февраль айны 21-нде белгиленген Ана тиллени халкъара гюнне багъышлагъан эди. Шонда мен де ортакъчылыкъ этдим. Башлап РГВК-ны студиясыны алдында жыйылгъанланы санавуна гёре, мунда не программа болур деген ой гелсе де, ону юртеген Уляна Мукайилова бажарывлу журналист экенине мюкюр болдум. Программада шагъар ва юрт школананы ана тил ва адабият

дарсланы юртеген муаллимлери, охувчу яшлар, жамият чалышывчулар, милли тиллерде чыгъагъан газетлени вакиллери, йыравлар ва башгъалар ортакъчылыкъ этди. Уляна Мукайилова программаны ортакъчыларыны кёбюсюне «Ана тил сизин учун недир?» деген соравну бере эди. Шо соравгъа башлап бизин республиканы Ногъай районундан гелген «Дослар ТВ» деген ногъай интернет телевидениени кюрчюскон салгъан ва директору болуп чалышагъан Даниял

Исакъаев жавап берди.

Программада Дагъыстан тиллерде сёзлюклени Интернет ва яшлар учун ана тиллени оюн къайдада уйретеген чараланы автору, программист Завур Агъамов, Дагъыстан тиллеге белгили мультфильмле-

ни гёчюрюп чыгъаргъан «Джигит ТВ» компанияны вакили Имран Гьюсейнов, «Замана» деген дарги тилде чыгъагъан газетни мухбири, язывчу Муъминат Татаева ва башгъалар ортакъчылыкъ этди. Олар гъариси ана тилини оёсю-

вю учун этеген ишлени гъакъында хабарлады. Мен де оёзюмню янымдан къумукъ тил Дагъыстанда, Темиркъазыкъ Кавказда ва бютюндюньяда тутгъан ерин эсгердим ва газетни гъакъында хабарларым.

Патимат БЕКЕЕВА.

35 йыл бите...

Бугюнлерде «Альтаир» деген яш пагъмуланы оёсювюне къарайгъан республика центрны сиптечилиги булан «Россия – мени тарихим» деген тарихи паркында «Афгъан ели» деген викторина оьтгерилген. Бизин асгерлер къардаш уьлкеден чыгъарылгъанлы арадан 35 йыл битегенликке байлаву юрлюктен шо гъаракатда Буйнакск районну Атланавул юртундагъы орта школасыны охувчулары да жагълы кюйде ортакъчылыкъ этген.

Шондан сонг да, викторинаны ортакъчыларына афгъан агъвалатланы игитлери булан лакъыр этип къатнамагъа ва оьзлер иштагъланагъан соравланы бермеге имканлыкъ берилген.

Шо гъакъда айта туруп, Атланавулдагъы орта школананы директоруну тарбиялав масъалалагъа къарайгъан ойчусу Нюрият Мусалаева эсгерил-

ген охув ожакъда билим алагъан уланланы ва къызланы оьтгерилген гъаракатгъа къуршамакъ учун айрыча къаст этгени гъакъында эсгермеге тюше. Буйнакск районну билим берив управлениесини Telegram каналында шо гъакъда маълумат берилген.

Насрулла
БАЙБОЛАТОВ

• 21-нчи февраль – Ана тиллени халкъара гюню

Тарихи эсибизни дёнме къоймайгъан байлыкъ

Анадан тувуп, ер юзюню ярыгъын гёрюп, асил ана тилини балдай-явдай татли сёзлерини маънасына тюсюнюп, оьтген яшлыгъыны насипли мюгълетлерин ким унутма бола. О тилибизде биз сигърулу ёмакълагъа тынглагъанбыз, гёнгюревлер этгенбиз, ювукъ адамларыбызгъа сырлар чечгенбиз.

Февраль айны 21-нде дюньяны тюрлю-тюрлю пачалыкълары Ана тилни халкъара гюнню белгилелер. Байрам 1999-нчу йыл ноябрни 17-нде ЮНЕСКО-ну Генеральный конференциясыны таклифине гёре къабул этилген ва 2000-нчи йылдан тутуп генг оьлчевлерде оьтгериле.

Ана тилни гюнню белгилев Бангладешни Дакка шагъарында 1952-нчи йылны 21-нчи февралында болуп гетген къайгъылы агъвалатланы унутулма къоймай эсде сакъламакъны гёз алгъа тута. Шо гюн оьзлени бенгали тилин уьлкени пачалыкъ тили гысапта къабул этгенни якълайгъанын гёрсетме чыкъгъан студентлер полицейскийлени гюллеринден оьлгенлер. ЮНЕСКО-ну къыймат беривюне гёре дюньяда бар 6 мингге ювукъ тиллени тенг яртысы ювукъ заманы ичинде тас этивге тарыма бола.

Россия – лап да кёп тюрлю тиллерде сёйлейген миллетлери сакълангъан ер юзюндеги пачалыкъланы бириси. Россиялылар

150 тюрлю ана тиллеринде сёйлейлер, оланы 37-сигюлю пачалыкъ даражасындагъы тил саналмай. Тиллени тюрлюлюгю, миллетлени кёплюгю йимик, халкъларыбызны милли байлыгъы ва оьктемлиги болуп да токътай. Шо бырын заманлардан берли бизге тувмадан гелген тил байлыгъыбызны гёзюбюзюню бебейиндей аяп-къоруп, билип сакъламасакъ гележек наслуланы алдында бетлерибиз къара болур.

Тил – о бизин тарихи эсибизни дёнме къоймай юртеген байлыкъ. Тилибизде биз башдан гетген гюнлени гюзюде йимик гёз алдыбызгъа гелтирип гёребиз, кёп тюрлю саниятланы тыгъыс байлавлугъу барын, кёп тюрлю байлыгъын гыс этебиз.

Бир-бир маълуматлагъа гёре, бугюнлерде ер юзюнде 7 мингден артыкъ тиллер бары гъакъда эсгериле. Шоланы арасындан янгыз 560 тил болса тюрлю пачалыкъ ва билим берив тармакъларда пайдаландырылмай. Тил узакъ заманлар тас болмай сакъланып къалсын учун

шо тилде 100 минг адам сёйлеп билмеге герек. Лап да кёп яйылгъан ва къолланагъан тиллени арасында ингилис, китаи, орус, француз, испан, хинди, португал, тюрк ва арап тиллер бар.

Ер юзюнде байрам гюн гысапта белгиленген тиллер 6 бар: араб тил - 18-нчи декабрде, француз тил – 20-нчы мартда, китаи тил – 20-нчы апрелде, ингилис ва испан тиллер – 23-нчу апрелде, орус тил – 6-нчы июнда.

Алимлер буссагъатда да тиллер нечик амалгъа гелгенлигин толу англатма болмайлар. Дюньяны сюр чалгъан сонг ер юзюнде янгыз бир тил болгъан деп ёравлар эте.

Янгыз 1986-нчы йыл 8 тил тас болгъан деп гысап этиле. Тиллер тас болагъандан къайры, янгыдан яратылмагъа да бола.

Ватикандагъы китапхананы сакълавчусу Меццофатти 60 тилни биле болгъан. Бизин замандашыбыз С. Халипов 48 тилде сёйлемме уйренген.

Гавай тил уйренме ингиде тынч тиллерден санала. Темиркъазыкъ Америкадагъы эскимосланы ва инуитлени тили уйренме ва сёйлемме лап да четим тиллер гысаплана.

Казим КАЗИМОВ.

• 21-нчи февраль – Ана тиллени халкъара гюню

Ана тилибизни билмек – бизин борчубуз

Гъар йыл февраль айны 21-нде биз Ана тиллени халкъара гюнюн белгилейбиз. Савлай дюнъяда Ана тиллени халкъара гюню оьтгерилме башлагъанлы, бир нече йыллар бола. Гъали кеп миллетли Дагъыстанда да Ана тиллени халкъара гюнюне байлавлу гъар тюрлю гъаракатлар оьтгерилегени адатгъа айлангъан. Шагъарларда, юртларда бу гюнге багъышланып жыйынлар, конкурслар ва гъар тюрлю чаралар оьтгериле.

Бугюн биз де бары да охувчуларыбызны Ана тиллени халкъара гюню булан къутлайбыз. Ана тиллени асырап-аяп сакълава, оьсдюрювде, яшланы ана тилине уйретиуде ана тил дарсланы муаллимлерини аслам пайы ва уллу къошуму бар. Айрокъда яшавну гъалиги барышына, адамланы къаравларына гере ана тилин билмесе де ярай деген пикрулар, лакъырлар эшитебиз. Гъакимият къурумланы янындан да ана тиллеге айрыча абур этилмей яда якълап тапмай. Тек муаллимлени ана тиллени айланасындагъы масъалалар учун жаны авруй. Оьзлени имканлыкъларына гере яшлагъа ана тилин суйдюрге ва уйретмеге къаст эте.

Бугюн газетни бетинде ана къумукъ тилден Къоркъмаскъаладагъы орта школаны муаллими, билим берив управлениесини къуллукъчусу Абида Абулашованы Хумторкъали районну охув омакъларда ана тил ва къумукъ адабият дарсланы масъалаларына ва оланы чечивюне багъышлангъан пикруларын охувчуланы тергеюне беребиз.

– Миллетни лап уллу байлыгъы – тил. Тил болмаса, халкъ да болмай, миллет де болмай. Тилни гюню булан адамлар бирев-бирев булан гъаллаша. Гъар кимни ана тили юрегине ювукъ бола. Ана тил – халкъны маданиятыны лап башлапгъы ва агъамиятлы гесеги. Шо саялы тюрлюмю, ана тил лап аявлу, азиз ананы тили деп айтылагъаны.

Ана тилсиз яшамагъа болмайбыз

Биз барыбыз да ата-ананы яшларыбыз, ана тилибизде сэйлемеге де бизин борчубуз. Къушлар кеклерсиз, балыкълар сувсуз яшама болмай... Биз де ана тилсиз яшамагъа болмайбыз. Эгер де, омакъда ана тиллеге тергею, иштагъы

ёкъ буса, агълюде ана тилде сэйлемей буса, ана тиллеге тергею бермей буса не муаллимлер, не алимлер, не де мактаплар, оьр охув омакълар олай яшгъа ана тилине сюююн сингдирме бажармажакъ.

Неге тарыкъдыр ана тиллер? Ана тилсиз къалсакъ не бола? Бугюнго гъаллагъа къарагъанда, ана тиллеге бакъгъан къаравлагъа гере, шулай аслу масъалалар ва соравлар янгыз алимлени, муаллимлени талчыкъдырмай, ана тилине къыйналагъан бир-бир охувчуланы ва оланы ата-аналарын да талчыкъдыра. Тек олайлар аз.

Мен оьзюм Хумторкъали районда яшайман ва шонда районну билим берив управлениесинде

методист болуп ишлегенмен. Хумторкъали район – артда къурулгъан ва санавуна гере гиччи район болса да, ана тиллеге бакъгъан якъдагъы тюрлю масъалалар мунда да кеп тувулуна.

Бу районда яшайгъанланы санаву, артдагъы йылланы гысабына гере, 27 минг 376 адамгъа ете. Шоланы арасында 67 процентни – къумукълар, 18-зи – аварлар.

Школаларда ана тил дарслар къумукъ, авар ва дарги тиллерде юрюле. Ана тиллени уйретиуде муаллимлени алдында кеп четим масъалалар чыгъа.

Артдагъы йыллар болуп турагъан алмашынывлар халкъны ругъ-къылыкъ, тарбия аралыкъларына да

тагъир этме бола. Ана тиллеге бакъгъан сююю кем де, осал да бола.

Къылыкъ да, намус да, ягъ да, ана тиллеге сююю де омакъдан башлана, ананы къакъкъ йырларындан тувулуна, гъар омакъны яшав-турушуна асаслана. Яш эсли болгъанча, айрокъда сабий вакътисинден башлап, гез алдында тувугъан янгылышланы тез ала ва эсинде сакълай. Ана тиллеге сюююн де яшгъа гиччиден тутуп сингдирме тюше. Яшны ругъ байлыгъын артдырма имканлыкъ береген умпагъатлы зат – ону дюнъягъа къаравудур.

Гъалиги заман шо бары да намус мактаплардагъы муаллимлени башына тюрлю.

Яшланы аты чыкъгъанда, олар бизин гелегегибиз, яшавну гюллери деген сёзлени аз эшитмейбиз. Тек гъакъкъатда буса, яшланы билимине, тарбиясына, турушуна тергею берегенлер дагъы да кеп болма тюше.

Гъалигилер ата-бабаларыбыздан къалгъан адатланы, къылыкъланы, оюнланы юрютмейгенлигинден къайры, оланы билме де къарамай.

Аттестатда ана тилден къыймат болма тарыкъ

Айрокъда артдагъы йыллар, ЕГЭ-лер чыкъгъандан сонг, ана тиллени уйрению кеп тебенге тюрлюгенин эс этебиз. Ата-аналар школагъа гелип, директорлардан яшы ана тил дарслагъа гирмесин, ана тилни уйренмесин деп изну алма айлана.

Олар ойлашагъан кюйде, ЕГЭ-ге ана тил тарыкъ тюрлю, яшыны яшавунда да тарыкъ болмажакъ.

Артда чыкъгъан билим беривге байлавлу законгъа гере, аттестатда ана тилден къыйматы болма тарыкъ, шосуз аттестат къабул этилмей. Шулай чаралар да ана тиллерден дарс береген муаллимлени сююндюре. Охума суймеймен, магъа тарыкъ тюрлю ана тил деген яшлар да, ата-ана да хыйлы аз болгъан.

Кёбюсю къумукъ омакъларда (балики, башгъа миллетлени омакъларында да), ата-ана яшларына орус тилде сэйлей. Оланы пикрусона гере, яшы орусча яхшы билсе, оланы иши гележекде алгъа баражакъ, оьр охув омакълагъа тюшме бажаражакъ. Телевизордан гёрсетилген бары да берилишвилер орус тилде юрюле. Жумада бир чыгъагъан «Адам ва заман» деген къумукъ берилише буса уллуларыбыз къараса тюрлю, жагъиллер къарама да къарамай, шолай берилишлер бар экени де билмейдир деп эсиме геле.

Аслу масъалаланы чемеге аслу гъалда муаллимлени башына тюше.

Дагъы да муаллимлени талчыкъдырагъан уллу масъала – къумукъ тил дарсларда къолламакъ учун чыгъагъан методика, гёрсетив – аян этив алатлар ёкълукъ.

Къумукъ тилдеги 5-11 класлар учунгъу охув алатланы пачалыкъ билим беривге да къыйышмай деп гысапдан чыгъарып, олар булан ишлеме ярамай деп токъташдыргъан эди. Муаллимлер гъар ерден излеп табып, орус дарсланы къумукъчагъа къыйышдырып, таржума этип, дарсларын оьтгерип турду. Башлапгъы класлар учун охутув китаплар чыкъгъаны сама сююндюре.

Муаллимни пагъмусу, гюнери яшны дарсгъа къуршама бажарса, ана тилге иштагъын гелтирсе ачыла. Яш оьзю янгылыкъларга тюрлюсюн, оьзю масъаланы чечсин учун, муаллимге яшны дарсгъа хошландырма, иштагъландырма тарыкъ бола.

Ана тиллеге тюрлю гезден къарав халкъны гъакъыл якъдан, англав якъдан оьсюв даражасы гючленгенде тувулунажакъ, ёгъесе, тангала ана тилсиз къалмакъ бар. Шо саялы ана тил дарсларда гъар яшны юрегине сингеген кюйде тюрлю ёл тапмакъ лап агъамиятлы ишлерден санала.

Ана тиллени уйретиюнде ва уйрениюнде гетерилеген масъалаланы чечмек учун, артдагъы йыллар кеп къолланагъан янгы технологияланы кемекиги булан дарсланы оьтгерме тюше. Гъалиги замангъы дарсларда компьютер биринчи ерни туту деп айтсакъ да, янгылыш болмасбыз. Неге тюрлю, компьютер дарсны толу маъналы, къужурлу ва ачыкъ эте.

Муаллимлеге къумукъ адабият дарсларда яшланы илмудан къайры да, инсанлыкъ яратгъан оьр даражадагъы уьлгюлеге уйретме тарыкъ бола. Шону учун ана тил дарсланы муаллимлери охувчулагъа къумукъ язывчуларыбызны, шаир-лерибизни асарларындан таба къумукъланы адатларын уйретип, гъар даим де намус-ягъны оьр гере гелген халкъ экенин билдирме тюше.

Аллагъыняхшылыгъындан, умуми алгъанда бары зат яман тюрлю, интернетден бир-бир темалагъа бек атив гъазирленген дарслар тапма болабыз. Кеп болмаса да, жагъиллени арасында къумукъча шиврулар язагъанлар да табыла. Къумукъча уйренме сюеген уланлар-къызлар да ёлугъа.

«Мен къумукъман, амма къумукъча билмеймен» деген сёзлер буса, гележекде ана тилибизни, къумукъ миллетни къысматыны гъакъында ойлашдыра.

Къумукъ миллетин, ана тилин суймейген адам оьз ватанын, юртун, агълюсюн сююп де бажара деп инанмайман.

Яш наслу оьзюню маданиятын, элини-ватаныны тарихин билсин учун, оьз халкъыны адатларына абур этсин учун, ана тилини байлыгъындан ва ативлюгюнден оьктем болсун учун, муаллимлер даим ахтарыв ишлер юрютме тарыкъ, яративчулугъун теренлешдирме, дарсларына гъакъ юрекден онгарылмагъа гере.

Гъазирлеген
Патимат БЕКЕЕВА.

Саният Мугъутдиновна Сунгурова яш чагъын-данокъ гъасирет болуп, оъзю сююп танглагъан муаллим касбусун юрютмеге 1964-нчю йыл Тебенжонгютейдеги орта школаны башлапгъы класларында башлагъан. Ол мунда арасы бѐлжонмеген кюйде уъч йыл бою ишлеген сонг 1967-нчи йылны август айында Атланавул юртдагъы школагъа башлапгъы класланы муаллими болуп геле. 1965-нчи йылда Дагъыстан пачалыкъ педагогика институтну география факультетине заочно охума тюшген Саният шо охув ожакъны да тамамлап, оърдеги класдагъы яшланы муаллими болуп ишлемеге уруна.

Саният Мугъутдиновна Йырчы Къазакъны аты къоюлгъан Атланавулдагъы гимназияда загъмат тѐеген 56 йылны боюнда оъзюню касбусун яхшы билеген ва кѐп сююп юрютеген, абурлу муаллим гъисапда танылгъан. Ол тындырыкълы охуй, уйрене туруп топлагъан билимлерине тынышыкъ этмейли, касбу усталыгъын дагъыдандагъы камиллешдирме талпына ва юрегине тутгъан мурадына етишмейли ялыкъ тапмай. Саният Мугъутдиновна тюпден-ерден алып, яхшы гъазирленип оътгерген къужурлу дарслар охувчу яшлагъа бир янгылыкъдай болуп таъсирли тие, оланы тергевюн тарта, гъар янгы дарсны уйренип, билип, эсинде сакълап гелме муштарлы эте. Ол гъар охувчуну оъзбашына ойлашма да, арагъа салынагъан масъаланы оъзтѐрече чечмеге де, бир де эринмей, ялкъмай гъасиретли кюйде ишлеме де уйрете. Муаллим оъзюню охувчуларында янгылыкъ

Иши булан сый къазангъан Саният

излевчюлени, дарсгъа яратывчу гѐзден янашагъанланы ахтара, олар булан бир болуп инг четим масъалаланы энгил чечме, уллу ругъланыв булан ишлеме ёллар излей, таба. Айланабыздагъы табиятны, ерлени тамаша тюрлю гъаларын, атларын ахтара, излей туруп, шолай гъайранлыкълар къайдан, нечик тувулунгъанына агъамият бере, шолай болмакъны себеплерин яшланы гѐз алдына гелтирип, ачып-чечип гѐрсетме къаст эте.

Охувчулагъа ол география билимлени сингдирмекни гъайын, олардан буса дарсланы билмекни ва сюймекни талап эте. Шолай, гъар охувчу яш булан оъзтѐрече иш юрютюр муратгъа агъамият береген ва къуллукъ да этеген сынавлу муаллим алдына салгъан борчланы яшавгъа чыгъарып чалыша.

Саният Мугъутдиновна терен билими де, англаву да, бай сынаву да бар оър даражада дарс юрютеген пагъмулу муаллимлени бириси. Ол тамаша тюрлю яратывчу янгылыкъларын арагъа чыгъара, ачып аян эте, школада, районда, гъатта республика оълчевде юрюлеген конкур-

лагъа, семинарлагъа сююп къуршала.

2001-2002-нчи охув йылда Саният Мугъутдиновна гъазирлеп оътгерген класдагъы ачыкъ дарс Атланавул юртдагъы школаны биринчи муаллимлерине багъышлангъан эди. Шо чарада юртдагъы муаллимлени къардаш адамлары, охувчу яшлар, оланы

уъстденсув янашагъанланы къаравун бюсбютюнлей алышдырды.

Саният Мугъутдиновна билим берив гъаракатын тарбиялав ишден айырмайлы, экисине де уллу ва терен маъна берип, тыгъыс байлавлу этип юрюте. Къылыгъы таза болмаса, тарбиясы тюзелмесе, ата-бабаланы

маъналы ишни яшавгъа чыгъарма бажарды. Ол жыйып-топлап гъазирлеген маълуматлар 2023-нчю йыл муаллимни ва насигъатчыны йылы белгиленгенде юрюлген «Педагог тухумланы биринчи республика форумуну» ишинде ортакъчылыкъ этип «Лап уллу загъмат стажы булангъы тухум» деген бѐлжонде утма имканлыкъ берген.

Буссагъатгъы вакътиде Сунгуровланы педагог тухумуну 55 де вакилини умуми загъмат стажы 1335 йыл болуп токътай. Шону ичинде гъар гюн йимик къайратлы ва намуслу чалышыву булан белгили Саният Мугъутдиновнаны пайына тиген 59 йыл да бар.

Биз айтып гетген педагог тухумланы конкурсуну экинчи Бютюнроссия тирети Башкъырт республикада, М. Акъмулланы атындагъы пачалыкъ педагогика университетде оътгерилген. Шонда Россияны 78 тюрлю регионларындан йиберилен педагог тухумланы 633 тайпасыны презентациясына къаралгъан. Финал бѐлжонде чыкъгъанланы арасында Сунгуровланы педагог тухуму да бола.

Сунгуровланы тухумуну вакиллери бизин республиканы атындан «Россияны педагогларыны инг яхшы тухуму» деген Бютюнроссия конкурсда ортакъчылыкъ эте ва «Асрудан асругъа» деген бѐлжонде лайыкълы 2-нчи ерге ес болуп къайталар.

Оъсюп, торайып гелеген яшлагъа узакъ йылланы боюнда мугъкам билим де, яхшы тарбия да берип намуслу чалышагъан муаллим Саният Мугъутдиновна 1999-нчю йыл «Дагъыстан Республикада билим беривню отличниги», эки мингинчи йыл «Загъматны ветераны» деген белгилер, 2005-нчи йыл «Дагъыстан Республиканы ат къазангъан муаллими», 2017-нчи йыл «Россия Федерацияда умуми билим беривню гъюрметли къуллукъчусу» деген атлагъа, 2006-нчы йыл РФ-ни Президентини «Россияны инг яхшы муаллими» деген Грант савгъатына ва Билим берив министрлигини Гъюрметлев грамотасына лайыкълы болгъан.

2024-нчю йылны башында Дагъыстан Республиканы Башчысы Сергей Меликов Дагъыстан Республиканы илму ва билим берив Советини генгешинде Саният Мугъутдиновна Сунгурованы билим ва тарбия берив тармакъда узакъ йыллар намуслу чалышагъаны учун «Дагъыстанны алдындагъы къуллукълары учун» деген орден булан савгъатлагъан.

С. Сунгурова – дарсда.

ата-аналары, райондагъы география дарсланы юрютеген муаллимлер ортакъчылыкъ этдилер. «20-нчи асруну рагъмулу бетлери» деген ат булан оътгерген шо ачыкъ дарсын Саният Мугъутдиновна район конференцияны даражасына чыгъарма бажарды. Дарсны ортакъчылары юрт школаны къургъанланы, биринчи охувчуланы ва муаллимлени атлары, о замангъы охув ва язав алатлар, савгъатлар ва дагъы да кѐп башгъа тюрлю алатлар булан ювукъдан таныш болдулар. Эсгерилген ачыкъ дарс бирлени тарихи эсин уятды, муаллимни касбусуна

адат-мердешлерин абурламаса, агълю ва умуми инсанлыкъ байлыкъларгъа тергев берип янашмаса, ана топурагъын, ана тилин сюймесе – билимли болмакъны гъеч бир маънасыда болмайгъанны охувчулагъа сингдирме, етишдирме къарай.

2018-нчи йылда Саният Мугъутдиновна гъазирлеген 7-нчи класны охувчусу Абдуллабек Юсупаевни «Мени гиччи ватаным: табияты, маданияты, халкълары» деген темагъа гѐре онгаргъан иши Бютюнроссия конкурсуну республика бѐлжонде ортакъчылыкъ этип 3-чю ерге ес болду. Бирдагъы охувчусу Саламат Сунгурованы «Гележекге абат» деген Бютюнроссия конференцияда «Къумукъ тюзню жангъа ювукъ эркинлиги» деген, Атланавул юртну табигиндеги ерлени атларын малим этивге байлавлу язгъан иши де 3-нчю ерге лайыкълы болду. Саният Мугъутдиновна оъзюню гиччи ватаны Атланавулну жанындан да артыкъ сюе, гъис эте, шогъар бакъгъан терен сюювюн юртланы нечесе наслуларыны юреклерине сингдирип, тамдырып да тура.

Саният Мугъутдиновна белгили дарс беривчюлени уллу тухуму Сунгуровланы гъакъында тюпден-ерден маълумат жъя туруп да кѐп уллу агъамияты бар

Бютюнроссия конкурсда уъст гелген Сунгуровланы тухумуну вакиллери.

Гюнтувушну ва Гюнбатышны тюркологиядагы алтын кёпюрю

Февраль айны 7-нде Къзахстан Республиканы алдынгы тахшагъары Алматыдагы Аль-Фарабини атындагы милли университетде машгъур мажар (венгриялы) тил ахтарывчу, тюрколог, филология илмуланы доктору, профессор Иштван Къонгур-Мандокини 80-йыллыгына багъышлангъан «Гюнтувушну ва Гюнбатышны тюркологиядагы алтын кёпюрю Къонгур Мандоки» деген ат булан Халкъара илму-практика конференция оьтгерилди.

Конференцияны оьтгермекни сиптечиси гысапда Къзахстандагы Маданиятланы ювукълашдырывуну халкъара марказыны ёлбашчысы, белгили жамият чалышывчу, Къзахстанны халкъ язывчусу, Загъматны Игити Олжас Сулейменов чыкыгъан. Иштван Къонгур-Мандоки – мажарланы, къуманланы эжелги тарихин, тюрк-мажар аралыкъланы ахтаргъан, оьзюню ахтарыв ишлери булан мажар тилде кёп тюрк сёзлени тамурун тапма бажаргъан уллу алим. Ол мажар тилге тюрк халкъланы авуз яратывчулугъуну, адабиятларыны инг тизив

илму ёлгъа тюшгенлер де къуршалгъан эди. Илму чара эки тюрлю къайдада оьтгерилди: онлайн ва офлайн.

Конференцияда Россияны илмулар академиясыны Дагъыстан федерал илму марказындагы Гь. Цадасаны атындагы Тил, адабият ва ичесаният институтуну фольклор бёлюгюню заведующийи, филология илмуланы кандидаты Агъарагъим Солтанмуратов да онлайн къайдада ортакъчылыкъ этди. Ол «Къумукъ язывчу Бадрутдин Магъамматовну «Уьзюлген оьзенги» деген китабыны къурулушу ва чебер-маъна оьзтеречелиги» деген темагъа гёре доклад этди.

Белгили къумукъ язывчу Б. Магъамматовну ва белгили мажар алим

ге теренден таъсир этген. Шо агъвалатдан сонг ол жан къурдашы Иштвангъа багъышлап асарлар ярата тургъан, шоланы «Ёлдаш» газетде «Тангчолпан» журналда ва оьзюню бир-бир китапларыны бетлеринде ерлешдирип чыгъаргъан. 2008-нчи йылда буса Бадрутдин «Уьзюлген оьзенги» деп ат да салып, И. Къонгур-Мандокиге багъышлангъан 432 бетли китабын басмадан чыгъарды. Автор, китабыны къу-

менде бар маълуматлагъа оьзюню юрек гыслеримни, сююнчюм булан дертимни, эс этгенимни де къоша юрюдюм».

Сёз ерине гелгенде эсгерип къояйыкъ, Бадрутдинни бу китабы, тюркчеге таржума этилип, 2019-нчу йылда Тюркияда да басмадан чыкыгъан. Шо йылны август айында Тюркияны тахшагъары Анкарада «Уьзюлген оьзенгини» тюркчесини малим этивию (презентациясы) да оьт-

шаир гысапда танывлу эди буса да, бу китабында ол оьзюню прозаик (очерклер, гюнделиклер, сапар язывлары), журналист (интервьюлары), тил ахтарывчу (бир-бир къумукъ сёзлени тувулувуна байлавлу айтгъан оьзтерече ойлары), фольклорчу (къумукъ халкъ авуз яратывчулукъну масъалаларыны гъакъында айтгъанлары) гысапда да гёрсетме бажаргъан. Бадрутдинни китабында къумукъ фольклор асарлар, тарихи маълуматлар, кёп санавдагы суратлар, карталар да ерлешдирилген. Булар барысы да китапны гъарбир ягъындан ойлашынып тизилген къурулушуна бек къыйышывлу геле, сонда берилген чебер ва оьзге асарлагъа мекенли къошум болуп геле.

Алматыда, оьзю илму конференциядан къайры да, И. Къонгур-Мандокиге багъышлангъан оьзге чаралар да оьтгерилген. Масала, шо шагъардагы 154 номерли орта охув ожакъгъа ону аты къоюлгъан. Конференцияны ортакъчылары шо охув ожакъда кьонакълыкъда болгъан. Кьонакълыкъны вакътисинде «Тюрксой» деген къурумну бир бёлюгюню ёлбашчысы, тарих илмуланы доктору Жавид Мовсюмлю охув ожакъгъа Бадрутдинни тюрк тилге таржума этилген «Уьзюлген оьзенги» деген китабын эсделикге савгъат этген.

Инсанат
СОЛТАНМУРАТОВА,
Р. Гамзатовну атындагы
милли китапхананы
къулулукъчусу

уьлгюлери гысаплангъан асарларын да таржума этген.

И. Къонгур-Мандоки мажар, немец, француз, къзаакъ ва оьзге тиллерде къыркъдан да артыкъ илму макъалаларын чыгъаргъан. «Гун (къыпчакъ) тилни Мажарстандагы (мажар лексикасындагы, язывлу эсделиклериндеги, топонимлериндеги) къалды-къулдулары» (1975 й.) – алимни инг аслу илму иши гысаплана.

Конференцияны ишине оьзю Къзахстанны, оьзге уьлкелени тилни, фольклорну, адабиятны, тарихни, этнографияны, ичесаниятны илму гёзден ахтарагъан тармакларда чалышагъан алимлери ва шолай да оьз девюрюнде И. Къонгур-Мандокини алдында охугъанлар, ону таъсири, кёмеги тийип.

И. Къонгур-Мандокини бир-бири булан тыгъыс яратывчулукъ байлавлукълары болгъаны йимик, олар бир-бири булан бек ювукъ къурдашлар да болгъан. Тек шо байлавлукълагъа, къурдашылыкъгъа ончакъы узакъ юрюлме насип болмагъан. Айтагъаныкъ, 1992-нчи йылда И. Къонгур-Мандокини бу дюньядагы яшавлукъ ёлу ону Дагъыстангъа гелген гезикли сапарында хапарсыздан уьзюлген. Аявлу къурдашы бу дюньядан ала-саладан гетгенлик, оьзю шо авур иш де бизин ватаныбызда – Къумукъ тюзде болгъанлыкъ Бадрутдин-

...«Озокъда, «Уьзюлген оьзенги», жанр ягъындан алгъанда, илму-ахтарыв китап да туююл (мунда проза да бар, поэзияда бар), тюрлю емишли бир терек. Мени аслу мурадым – къайсы якъдан алып да къурдашыбызны биз гёрюп тоюп битмеген келпетине янгы накъышлар, яшавуну сырларын кыдырып, шу мен чыкыгъан биринчи сапарымда ону ювукъдан танийгъан сырдашларындан эшитгенимни-гёргенимни бир ерге жыймакъ, ёрукъгъа салмакъ эди. Шо аз-кёп менде бар маълуматлагъа оьзюню юрек гыслеримни, сююнчюм булан дертимни, эс этгенимни де къоша юрюдюм».

рулушу, ичделиги, жанр белгилери, оьзюню алдына салынгъан муратны гъакъында сёйлей туруп, булай яза: «Озокъда, «Уьзюлген оьзенги», жанр ягъындан алгъанда, илму-ахтарыв китап да туююл (мунда проза да бар, поэзия да бар), тюрлю емишли бир терек. Мени аслу мурадым – къайсы якъдан алып да къурдашыбызны биз гёрюп тоюп битмеген келпетине янгы накъышлар, яшавуну сырларын кыдырып, шу мен чыкыгъан биринчи сапарымда ону ювукъдан танийгъан сырдашларындан эшитгенимни-гёргенимни бир ерге жыймакъ, ёрукъгъа салмакъ эди. Шо аз-кёп

герилген. Ондан къайры да, бу китап, мажар тилге гёчюрюлюп, гъали-гъалилерде Венгрияда да басма этилген.

«Уьзюлген оьзенги» сегиз бёлюкден амалгъа гелген ва китапдагы гъар бёлюкню оьзюню аты бар: 1) «Гъар абатым сизге таба геле эди...»; 2) «Оьзенгини зенги»; 3) «Азув тиш булан тувгъан яш», 4) «Умутуну шамчырагъы»; 5) «Даимликге алынагъан абат»; 6) «Бизден гетип, бизге къайтгъан танажар бюртюклер»; 7) «Шандор Петефиден таржумалар»; 8) «Тарихни сокъмагъына туююп».

Къумукъ охувчулагъа Бадрутдин аслу гъалда

Къаягент район – яллыкъны бою

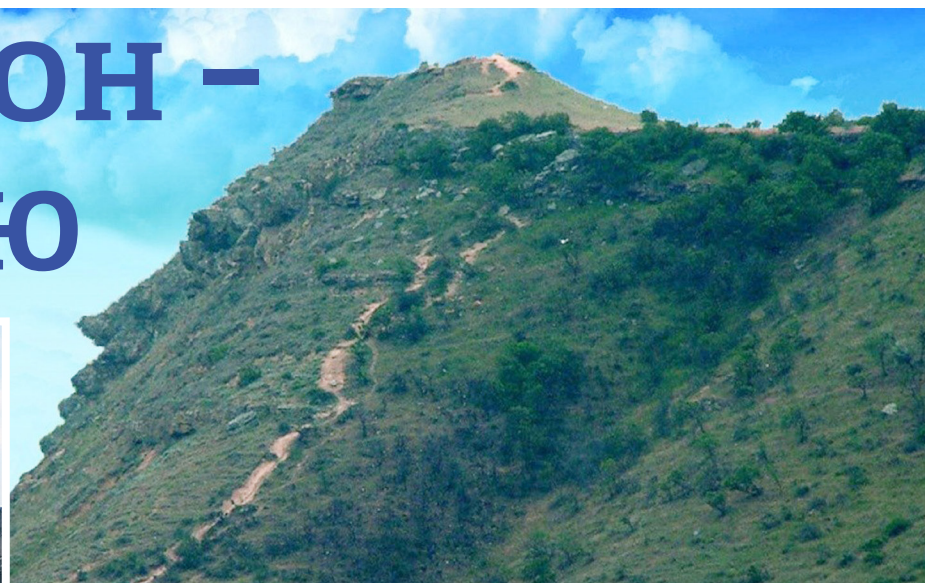
Артдагы йылларда эли ва жагъил чагъындагы адамлар, савлай агълюлери булан да, ян-гыз-янгыз да табиятны гезел бойларына ял болма, геземе барагъанлыкъ мердешге айланып битген. Йылны боюнда ишден къавшалгъанлар - ял алывун аслу гьалда республиканы, ул-кебизни ичиндеги табият берген алив ерлеринде оьтгермекни тийишли гере. Шолай муратлар булан ёл чыгъагъанланы санаву йыл сайын арта.

Яхшы муратланы гез алгъа тутуп...

Ял алывгъа олар агълюлери, къурдашлары булан чыгъалар. Оланы къуллукъларын къутмек учун, хыялларын яшавгъа чыгъармакъ муратда айры адамлар тюзюл савлай шагъарлар, пачалыкълар маълумат къураллардан таба гъаракат этип чалыша. Халкъ хозяйствону гъар бир тармагъында йимик, туризм де яхшы гелим гелтире. Ял алмагъа ёлгъа, сапар чыгъагъанланы озъ ягъына тартмакъ учун тартышывлар, «тюдден ябушувлар» да юрюле. Шо гъаракатда шагъарларда, республикаларда, пачалыкъланы ичинде тувулунгъан онгайсыз гьаллар ял алмагъа гелегенлеге пуршавлукъ этмеге бола. Масала, 1999-нчу йыл дагъыстанлылар учун шолай йыл болду демеге ярай. Шо йыл Дагъыстанда болгъан дав агъвалатлар ял алмагъа гелегенлени кеплерини ёлларын бир нече йыллагъа къыркъды. Арадан 10-15 йыллар оьткюп, 2013-нчу йылны артдагы айларында Дагъыстанны Гьукуматы шогъар байлавлу къарар къабул этди. Англавун артдырмакъ ва гёнгюн ачмакъ мурат булан къыдырмагъа гелегенлени санавун кеп этмен учун Дагъыстанда айрыча министерлик къурулду. Янги министерликни касбучулары, къуллукчулары халкъара, регионара жыйынларда, озъге чараларда ян-гылмай ортакъчылыкъ эте туруп, гьалны алышдырмагъа бажардылар. Шо ишде журналистлер де активлик гёрсетди.

Дагъыстанны кёбюсю шагъарларында, районларында йимик Къаягент районда да уьстде эсгерилген масъалалар къурумлу кюйде чечиле. Ял алыв ишлени камиллешегени районну башчысы Магъаммат Элдэрхановну аты булан байлавлу. Ону гючю жагълыгъы булан артдагы йыллар Янгыкъаягентде ва озъге юртларда ял алывну масъаласына, тергев бериле.

Бугюн районда ял алывну бир нече ерлери белгиленген. Биринчиси къырдан ял алмагъа гелегенлеге Каспий денгизни боюнда тийишли ерлер онгарыв болуп токътай. Яхшы муратланы гез алгъа тутуп артдагы йыллар Янги Къаягентде денгиз бойда заман-

ны талапларына жавап берген ял алывну ерин (район пляж) къурув лап аслу масъалагъа айлангъан эди. Натижада денгиз бойда кеп иш этилген. Пляж янгыртылды: ял алагъанлар учун гётермелер къурулду, сув тартылды, ягъасы тазаланды. Шо ишлер булан бирге ял алмагъа гелегенлер учун денгиз бойда яшавлукъ уйлер, сатывалыв ерлени биналары къурулду. Инчхе посёлок, «Райский», район пляжланы айланасы ял алмагъа гелегенлени центрлерине айланды. «Тимхан», «Серир», «Аччы кёл», деген ял алыв комплекслер туристлеге белгили болду.

Гъали-гъалилерде район администрацияны башчысы Магъаммат Элдэрханов булан ёлукдукъ. Лакъырлашывну ахырында районну башчысы райондагы пляжда этилген къурулуш ишлер гъакъда къысгъача хабарлады ва шонда бармагъыбызны алив гёрдю. Гертиден де, район пляжда кеп иш этилген. Пляжны майданы азындан 2-3 гектар ерни тутгъан. Мунда азындан 15 чарлакъ къурулгъан. Пляжны айланасында бир метр бийиклиги булан таш бару къурулгъан. Баруну бою булан 2-3 метр генлиги ва 100 метрден артыкъ узунлугъу булан хас плиталардан сокъмакълар тизилген. Баруну бою булан опуракъларын алышдырагъан ва чайынагъан 6 гиччи уйлер тигилген. Арт вакътиде мунда Янги Къаягентден тюзюл, районну озъге юртларындан да адамлар ял алмагъа гелелер. Биз онда болгъан гюн, гъава шартлагъа да къарамай пляжда яшлары булан 4 агълю къаршылашды. Оланы барысыда денгиз бойгъа таза гъавада геземе гелген эдилер.

Тармакъ оьсе, ишлер арта

– Артдагы йылны ичинде биз райондагы ял алыв ерлени

барысын да гъисапгъа алмагъа къаст этип чалышабыз, – дей район администрацияны туризмни оьсдюне къарайгъан бёлюгюню башчысы Марат Магъамматов. – Шо масъала чечилсе, биз ял алмагъа гелеген къонакъланы толу ерлешдирмеге де бажаражакъбыз. Тармакъ оьсе, ишлер арта. Районгъа гъар йыл азындан 10-15 минг адам ял алмагъа геле. Мен ойлайгъан кюйде, район администрацияда ял алмагъа гелегенлер булан иш гёреген айры бёлюкню ачмагъа заман болгъан.

М. Магъамматов булан лакъырлашывубуз битген сонг, гъава шартланы йымышакълыгъындан пайдаланып къаягентлилеге тюзюл, кёбюсю дагъыстанлылагъа да белгили «Воронцовские ванны» деген исси сувлагъа багъып тербендик.

Исси сувланы айланасында хыйлы ишлер этилгенден гёрдюм. Сувукъ болса да, мунда киринген адамлар да эседим. Таныш болабыз. Кирингенлени барысы да тышдан гелгенлер. Али Алиев избербашлы.

– Изербашда яшасам да мен Янги Къаягентде тувуп оьсгенмен, мунда чакъ-чакъда гелемен, исси сувланы къабул этмеге къаст этемен. Пайдасы бар.

Ону булан сувгъа гирген озъге дагъыстанлылар да Алини сёзлерин алив гёрдюлер ва якъладылар. Ял алмагъа, ванналары къабул этген сонг чай ичмеге, ерлер бар. Гиччи-миччи кемчиликлер де ёкъ тюзюл. Яй айларда онгайлы болса да, гюз, язбаш, къыш айларда кирингенлени айланасында сувукъ ел ойнайгъан гезиклер бола. Амма кемчиликлеге де къарамайлы, савлугъун беклешдирмеге «Воронцовские ванналагъа» гелгенлени бетлериндеги разилик бизин сюндюрдю.

Ял алмагъа гелегенлер янгыз савлугъун беклешдирип къоймай, айлана якъдагы табиятны, тарихин де билмеге сюелер. Шолай тарихи эсделиклер районда 60-гъа ювукъ бар. «Шахсенгер», «Таргъу», «Чакавургент», «Явушгъанюрт», «Эсгигент» бырынгы шагъарлар ва юртлар болгъан ерлер. Бириси – белгили орус шаир Пушкинни бетин суратлайгъан «Изербаш тав». Шо Къаягент районда болса да, эсгерилген шагъарны Буйнакскийни аты берилген орамындан шаирни суратланыв келпети алив гёрюне.

Гезелликни ери

Ял алмагъа гелегенлени санаву йыл сайын арта. Гъали оланы кеплери Изербаш шагъарда ер тапмай Къаягент районгъа багъып тербенелер, районда денгиз бой 42 километрге узатылгъан. Ял алмагъа ва киринмеге онгайлы ерлер мунда кеп бар. Инчхе посёлок да ял алмагъа гелегенлени ерине айлангъан. Гезелликни ери гъисаплангъан – Аччы-Папас кёлге ял алмагъа гелегенлени санаву да йыл сайын арта. Далапчы М.Ибрагъимовну гъаракаты булан мунда да ял алма сюегенлер учун тийишли шартлар болдурулгъан. Къонакълар Каспий денгиз бой булан пайдаланып къалмай табият берген уллу байлыкъ – Аччы-Папас кёллерде де ял алалар, балыкъ тутмагъа сюегенлер учун да онгайлыкълар бар.

Гележекде де Изербаш шагъар ва Къаягент муниципал район администрацияланы ял алыв тармакъда чалышагъан касбучулары гъаракат этип ишлежегине шекленмейбиз.

Магъамматрасул ИБРАГЪИМОВ,
Къаягент район.

Гали-галилерде Къзылжурт районуну Чонтавул юртунда 1 номерли орта школада Шарапутдин Алюковну 100 йыллыгына багъышлангъан жыйын оьтгерилди.

Шарапутдин Устархановични юбилей йыллыгына багъышлангъан эсделик жыйынны алдында мунда гелгенлеге выставка экспонатлар булан таныш болма имканлык болду.

Шарапутдин Алюков яшавуну кеп янын муаллим касбугъа багъышлагъан ва шо тармагыны оьскюне хыйлы кьошум этген адам. Эсгерилген экспонатларда Шарапутдин Алюковну иш ва яшав ёлларыны бир-бир мюгьлетлери гёрсетилген.

Шо жыйынны барышын да хыйлы йыллар педагогика гьаракатгъа кьуршалгъан Шарапутдин Алюковну загьмат ёлу ва ону яратывчулугу гьакьында лакьыр юрюлду.

Залгъа жыйылгъанланы арасында Алюков тухумну агьлюери, кьардашлары, кьурдашлары, бирче иш юрютгенлер, бирче чалышгъанлар ва кьонакьлар да бар эди.

Эсделик жыйын Шарапутдин Алюковну гьакьындагы «Муаллимни эсделигине багъышлана» деген видеофильмге кьарав булан башланды. Мунда белгили муаллимни яшав ёлун суратлайгъан кеп маълуматлар ва суратлар гёрсетилди.

да уьлгю болуп токътай.

Хасавюртдагы педагогика училищени охуп битдирген сонг, Шарапутдин Уллу Ватан давгъа чакьырыла ва немис-фашистлени дагьытывда ортакьчылыкь этген. Ол байлавукьну болдурагъан асгерчилени бёлюгюнде кьулулукь этген ва Къызыл асгерлени сыдрасында Польша, Венгрия ймик пачалыкьларда юрюлген кьызгьын давлардан оьтген. Фронтда гёрсетген кьоччакьлыгы учун «Кавказны, Варшаваны ва Будапештни азатлыгы учун» деген медаллагъа ес болгъан. Дагьы да ону тешюн «Уллу Ватан давда Уьстюнлюк кьазангъаны учун» деген медаль безеген.

Давдан сонггъу йылларда Шарапутдин Алюков ата юртунда муаллим, «Ленинский путь» деген район газетни редактору, КПСС-ни Къызылжурт райкомунда ишлеген. Шо вакьти ол Уллу Ватан давну ветеранларыны председатели де болгъан, кьайратлы загьматы учун «Дагьыстанны ат кьазангъан муаллими» деген сыйлы атгъа ес болгъан.

Муаллим касбуну юрте туруп, яшав ёлунда яхшы

бай сынав топлагъан муаллимлерибиз уьлгю болуп токътайгъанын ташдырды.

Сонг Чонтавул юрт администрациясыны башчысы Биймурат Мурзабеков сёз алды. Ол да гележекде яш наслу учун белгили муаллимни дарслары уьлгю болуп токътажагъын айтды.

Эки номерли гимназияны директору Элдар Кьапуров билим беривню район управленийесини ёлбашчысы Гьайбулла Гьажиевни кьутлав сёзлерин эсгере туруп, Шарапутдин Устарханович кеп наслуну тарбиялагъанын ва олагъа билим бергенин эсгерди, шолар салгъан сокьмакьдан энни

да ону булан ишлеген ва ону яхшы таныгъанлардан «Эсге алыв» деген видеофильмде улланаларыбыз, ажайларыбыз алгьышлар тиледи.

Майминат Кьапурова, Халжат Кьазаматова, Маржанат Темирханова ва Жумахан Сайпуллаев бай сынав топлагъан муаллимлерден санала.

«Ал дегерчик гьыз этсе, арты да шондан юрюк» дегенлейин, Махлухан Аскерова, Салимат Алиева, Абидат Терикова, Гьава Мугьутдинова, Хаммат Гьимматов ва Бурлият Акьамова муаллим касбуну танлагъан.

Айшат Ансарова, Абидат Терикова ва Бурлият Акьамова оьз эсделиклеринде Шарапутдин Устархановични тарбиялавуна тюз багъа берди. Айшат огьар багъышлангъан бир-нече шиьруларын охууду. Чинкдеси, Бурлият ал вакьтини эсге ала туруп, Уллу Уьстюнлюкню юбилейине байлавлу чарада «Разведкада яра тийип ятадым» деген йырны йырлагъанда, Шапапутдин Устарханович: «Я кьызым Бурлият, бу чу мени лап да кеп сюеген йырым, сен де ону кьайдан билдинг» деп айтып кьысып кьучакьлагъан болгъан.

Мунда да, аргъанчы Зайнутдин Атаевни макьама гере, залда жыйылгъанлар биринден-бири алып дегенлей, Бурлият булан шо йырны бирге йырладылар.

Охувчу кьызлардан кьурулгъан бийив ансамбли жыйылгъанланы бийивю булан тергевнюн тартды.

Амет Хасаев оьзюню эсделигинден бир мисал гелтирди. 4-нчу класда охуйгъанда «Зарница» деген асгер-патриот оюндан оланы класы биринчи ерни алгъан ва савгъат гьисапда Игит-шагьар Волгоградгъа эскурсиягъа баргъанлар ва суратлар да алдыргъанлар.

Хаммат Гьимматов 30 йыл бою орта школада кьурумчулукь ишни юрютген. Алдын ерли бийив кружоклар булан Хасавюрт райондагы Боташюртгъа ерли чыкьгъанлар.

Бозигит Атаев оьзю язгъан шиьруларын охууду. Ол да оьз гезигинде Шарапутдин агъайыбызны кеп «таягы» тийгенлерден санала.

Биймурат Давутов энниден сонг да Шарапутдин Устархановични эсделигине бирден-бир агьамият бермекни эсгерди ва оьз вакьтисинде ишлеген орта школаны янында ону атын даилешдирмекни масъаласын гетерди. Шо буса оьсюп гелеген наслуну тарбиялада аслу роль ойнайгъанын бирдагъы керен исбатлай.

Янгьыз загьматгъа берилгенден кьайры да, Шарапутдин Алюков поэзиягъа бакьгъан якьдагъы сюевюн шиьрулар язып, шону охувчулагъа етишдирме кьасткьылгъан. Ону таьсирли кюйде язгъан шиьрулары анадаш тилибизде чыгъагъан «Ёлдаш» газетни бетлеринде де бир нече керенлер ерлешдирилген.

Охувчу кьыз Камилла Кьазаматова ону «Халкьым» деген шиьрусун охууду. 4-нчу класны охувчу кьызы Гюлмира Халалова буса «Татам ва алтын сагъат» деген шиьруну гегюнден бек арев охууду.

Амина Терикова сынавлу муаллим Шарапутдин Алюковну Уллу Ватан давну йылларындан берли кеп сюеген «Анюта-медсестра кьыз» деген йырны йырлап савлай залдагъыланы кьурчун кьандырды.

Бу эсделик жыйынны барышын да Шарапутдин Алюковну уланы, Свердловск областда асгерчи врач болуп ишлейген Аскерхан йиберип гелген адрес кагьызыны да малим этдилер. Аскерхан оьзю сайлагъан касбугъа мекенли тьшюнген касбучу гьисапда танывлу ва абурсый кьазангъан.

Варислери Устархан Алюков, ону кьызардашлары Вазипат, Кабират ва Зугьра гелгенлени разилигин алды. Устархан Алюков: «Мени атам оьзюню янашыву булан бизге уьлгю болуп токътады. Оьзюню савунда бизден де яшавгъа шоллай янашывну талап эте эди. Атам загьмат ёлларымын токъташывуна да бек таьсир этди. Ону гьар даим де билим ва сынав топлам булан кьурулагъан алгъа талпыныву, гьар тюрлю ишлени яшавгъа чыгъармакь учун оьзтёрече кьасткьылыву бар эди. Ол оьзюню гичи ватанын кеп сюеген патриот гьисапда танытды. Биз бугюн шулай эсде кьалар йимик гюн ортакьчылыкь этгенигиз саялы гьакь юрекден барыгьызгъа да разилигибизни билдирме сюебиз!», - деди.

Айлина Валиева «Кьумукь халкь» деген йырны йырлап, жыйылгъанланы разилигин алды.

Тындырыкьлы гьазирленген эсделик жыйынны ишин юрютген, бир номерли Чонтавул орта школада муаллим - кьурумчу Марина Терикова жыйылгъанланы разилигин кьазанды.

Эсделик ахшамны ахьрында Алюковланы тухумтайпасы эсделикге сурат алдырдылар.

Алибек САЛАВАТОВ.

СУРАТЛАРДА: Ш. Алюков; Алюковланы тухумтайпасы.

Шарапутдин Устарханович оьмюрюню 50-йылдан да кьолай янын билим беривге багъышлагъан. Директорну заместители гьисапда ол гележек наслуну тарбиялада оьз кьошумун этген. Инг алдын башлапгы класларда дарс беривчу, сонг тарихи дарсны артда да ата юртундагы школада тарбиялав шини юрютген.

Шарапутдин Устарханович 1924-нчу йыл январ айда тувгъан, ону агьлюсю Екатерина Никитична буса ондан бир йыл гичи. Бу эр-кьатын экиси де – муаллимлер, бир-бирине сююп кьошулгъанлар.

Шарапутдин Устарханович ва Екатерина Никитична оьрлюкелеге етишип, ата юртуну атын да гёрмекли этген ва оьсюп гелеген яш наслугъа

натихаланы да болдургъан. Шо гьар гере болма ярай, сынавлу касбучу гьисапда гьар охувчуну юрегине ёл тапгъан. 1990-нчы йыл март айда Шарапутдин Устарханович 66 йыллыкь чагьында герти дюньягъа гече.

Шарапутдин Алюковну Чонтавулда ерлешген орта школаны оьскюню болдурмакь учун этген кьошуму гёрмекли. Ону кьысматы яш наслу учун да бек таьсирли. Шо гьакьда мунда чыгьып сёйлегенлер оьз пикруларын айтдылар.

Инг башлап межитни имамы Арслан Аскеровгъа сёз берилди. Ол оьсюп гелеген яш наслу учун ислам динни янындан алгъанда да кьылыкь, намус ва эдеп ймик адамны хасиятларын тарбиялада алдын ерли

• Уплу гюнлер, гечелер...

Шагъбан ай

Бу йыл Шагъбан айны биринчи гюню февральны 11-не, къаттыгюнге рас гелди

Шагъбан айда этилеген яхшы ишлер учунгу зувап 700 керен арта ва кёкге бир де къаршылык болмагъан кюйде гетериле. Шо саялы Аллагъны ахырынчы Элчиси сав айны боюнда ораза тута болгъан. Бир гезик Магъаммат Пайхаммар (алайгъисалам): «Ражап ва Рамазан айлары ортасында ерлешген бу айгъа адамлар гъайсыз янаша. Бу айда этилеген бары да

ишлер Аллагъгъа гетериле. Шо ишлерим гетерилгенде мен ораза тутгъан гъалымда болагъанымны сюер эдим», – деген сёлери бизге етишген. Сав айны узагъында болмайгъан адамгъа башында, ортасында, ахырында уьчер гюн ораза тутса яхшы. Шагъбан айны 15-нде тутулгъан ораза айрокъда сыйлы гъисаплана. Магъаммат Пайхаммарны

(алайгъисалам) гъадисинде шо гъакъда булай айтыла: «Шагъбан айны башында, ортасында ва ахырында уьчер гюн ораза тутгъан гишиге Яратгъаныбыз етмиш пайхаммар-

ны шабагъатын язажакъ ва ону даражасы етмиш йыл ибадат этген къулнуки йимик артдырылажакъ. Шо ай оьлсе, ол шагъит болуп оьлежек». Шагъбан айны биринчи ва ахырын-

чы хамисгюнлеринде де ораза тутмагъа яхшы санала. Сыйлы гъадислени бирисинде шо гъакъда да айтыла: «Шагъбан айда биринчи ва ахырынчы хамисгюнлеринде ораза тутгъан гишини Яратгъаныбыз Аллагъ женнетте гийирежек болгъан». Башгъа сыйлы гъадисде де булай айтыла: «Шагъбан ай от-ялындан къоруй. Мени булан ёлукъма сюегенлер бу айда уьч гюн сама ораза тутсун». Шондан сонг да, шо айны узагъында «Аллагъума салли ала Мугъаммадин ва ала Мугъаммадин васаллим», – деп салаватны кеп салмагъа да тюше.

Къольязмалы Къуран Паравулда малим этилди

Алдагъы гюнлерде Къарабудагъгент районну Паравул юртундагъы мадрасада Сулеймен-гъажи Аширлаевни къольязмалы Къуран китабын юртлулагъа, олай да бизин республиканы шагъарларындан ва оьзге районларындан гелгенлеге малим этивге байлавлу гезикли мажлис болду.

ну гъакимбашы Магъмут Амралиевни къутлав кагъзын малим этди. Шондан къайры да, огъар Паравулдагъы школаланы бирисинде охувчу яшланы арапча атив хат булан язывгъа уьйретеген дарсланы юрютмеге имканлыкъ берилежеги гъакъда да айтды.

Оьтгерилген мажлисни барышында белгили болгъаны йимик, Сулеймен-гъажи Аширлаев каллиграфиядан, арапча атив хат булан язывгъа багъышлангъан бютюрроссия, халкъара даражасында юрюлеген кеп санавдагъы конкурсларда ортакъчылыкъ этип гелген. Ардагъы 30 йылны узагъында ол бизин республиканы юртларында ва шагъарларында, олай да ондан тышда да 100-ден де артыкъ межитлени ва мадрасаланы ичлерин арапча язывлар булан накъышлагъан, исбарлагъан. Шолайлыкъда, ол дюнья оьлчевдеги усталаны ишлерин гёрюп, шайлы сынав топлагъан, бажарывлугъун камиллешдирип артдыргъан, гъар алипни тетиксиз язмагъа уьйренген. Гъар гъарпны оьзю сюеген кюйде къабул этеген болгъанда, 150 гюнню ичинде давам этилип тургъан оьзюню аслу ишине – Сыйлы Къуранны атив хат булан гечюрюп язывгъа гиришген. Адамлардан, дюньялыкъ аваралардан айрылып, янгыз намазгъа ва ашамагъа чыгып, загъмат учун онгаргъан уьюнде чалышгъан.

Мажлисде чыгып сёлеген дин алимлер Арслана ли-гъажи-апенди

Гъамзатов, Телей-гъажи Къазиханов, Магъаммат-гъанапи-гъажи Гъамзатов, Калимулла-гъажи Шихмуратов, Чамсутдин Арсланханов, Пахрутдин Шугъайыпов, Дагъыстанны милли масъалалагъа ва дин ишлерине къарайгъан министрине заместители Расул Гъажиев шо гъакъда биринден-бири алып дегенлей айтдылар. Паравулну юртбашы Иманали Изиев, юртлу тамаза Ибадулла Ибадуллаев ва кеп оьзгелери шо гюн оьтгерилген гъаракат Сыйлы Къуранны айланасында бизин жамиятны бирлешдирмеге болушлукъ этегенин де айрыча эсгердилер. Янгыз Яратгъан Есибиз Къудратлы Аллагъгъа гъакъ юрекден къуллукъгъа белсенген муьмин адам Сулеймен-гъажи Аширлаев йимик, Сыйлы Къуранны атив хат булан гечюрюп язмагъа болагъаны гъакъында айтдылар. Иманали Изиевни сёлерине гере, Сыйлы Къуранны атив хат булан гечюрюп язгъан Сулеймен-гъажи Аширлаев «Паравулну гюрметли ватандашы» деген атгъа лайыкты болгъан биргине-бир юртлу гъисаплана. Сулеймен-гъажи Аширлаевни къурдашларыны атындан мажлисте Абубакар Магъаммаев чыгып сёледи. Ол оьзюню сёлевюнде бугюнлерде иш къуллукъларына байлавлу Къырымда яшайгъанын айта туруп, къырым татарланы ва бизин уьлкеге ардагъы вакътилерде къошулгъан республикаланы халкъыны атындан паравуллагъа салам калималарын етишдирди. Мажлисни барышында Сыйлы Къуранны ва бусурман уьметни алгъышлайгъан нашитлер, назмулар айтылды. Жыйылгъан чакъы халкъгъа аш да берилди.

Бу йыл да йибережек

Россияны Федерал Жыйыныны сенатору Сулейман Керимов бу йыл да оьзюню янындан харж берип, 1000 адамны гъаж намаз къылмагъа йибермеге гез алгъа тута. Олардан 200-ю – Украина бойда юрюлеген хас асгер гъаракатда ортакъчыларыны аналары ва тул къатынлары болажакъ.

Пачалыкъ Думаны депутаты Хизри Абакаров оьзюню Telegram-каналында шо гъакъда билдирген. Ону сёлерине гере, Сулейман Керимов гъаж намаз къылмагъа лайыктыларыны сиягъларын гъазирлемеге Украина бойда юрюлеген хас асгер гъаракатны ортакъчыларыны арасында биринчилай Россияны Игити деген сыйлы атгъа ес болгъан Нюрмагъаммат Гъажимагъамматовну анасы Сапидат Мазаевагъа тилеген.

Шо гъакъда айта туруп, бу йыл гъаж намаз къылмагъа тегин барагъан 1000 адамны сиягълары февраль айны 25-не гъазир-

ленип битмеге тарыгъын айрыча эсгермеге тюше. Оьзюню гезигинде миграция къуллугъу олагъа тыш уьлкеге чыкмагъа ихтияр береген паспортланы гечикдирмей гъазирлевде болушлукъ этежегин билдирген.

Маълуматлар ва суратлар islamdag.ru, islam.ru сайтлардан алынган.

• Гъадислер

Гъар динни оьз башгъалыгъы бола, исламны башгъалыгъы буса – саламатлыкъ.

***

Садагъа инсанны малын гъеч кемитмес. Башгъа адамланы гечеген къулун Аллагъ белгили этер, Аллагъ учун асиллик гёрсетген къулун буса, Ол оьр этежеги шексиз.

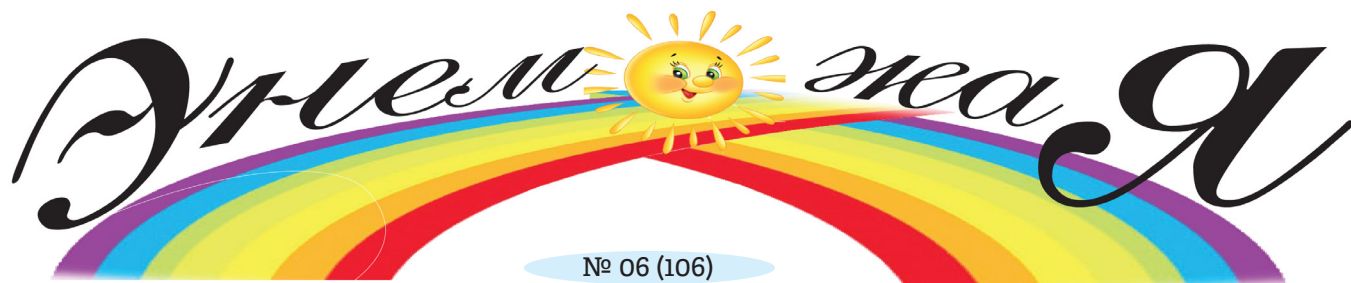
Рузнама. Февраль ай.

(Тюш намаз сагъат 12-ге къылына)

ГЮНЛЕР	ТАНГ	ЭКИНИ	МАРКАЧА	ЯССЫ
16	5:08	14:57	17:24	18:54
17	5:08	14:58	17:25	18:55
18	5:07	14:59	17:27	18:56
19	5:06	15:00	17:28	18:57
20	5:04	15:01	17:29	18:58
21	5:03	15:02	17:30	19:00
22	5:01	15:03	17:32	19:01
23	5:00	15:04	17:33	19:02
24	4:58	15:05	17:34	19:03
25	4:57	15:06	17:36	19:04
26	4:55	15:07	17:37	19:06
27	4:54	15:08	17:38	19:07
28	4:52	15:08	17:39	19:08

БУСУРМАНЛАНЫ ЛАП ЯХШЫ ИШИ – ВАКЪТИСИНДЕ КЪЫЛГЪАН НАМАЗЫ

№ 06 (106)

• Яшланы яратывчулугъу

Патимат САДРУТДИНОВА,
Оьркъазаныидагъы 2 номерли орта школаны 3-нчу класыны охувчу къызы.

Улланам

Улланам ёлбашчысы Юртумдагъы мактапны. Къазанмагъа бажаргъан Баракалласын халкъны.

Ишден гелсе, ол ялкъмай Бизин булан долана. Къуванабыз, къулейбиз Къонуп ону къолуна.

Къызардашым

Гиччи къызардашым бар Хадиджа ону аты. Янгыз бешлеге охуй Макътав тамда сураты.

Танг булан тура эртен, Тез егише мактапгъа. Охуй, яза къарышып, Гъасирет ол китапгъа.

Жан-жанывар къурдашы, Гъюнери бар суратгъа. Иржаймайлы сёйлемей Не ювукъгъа, не ятгъа.

Къумукъланы чилле ай булан байлавлу сынавларындан

Эгер де, мишик оьзюню бурнун яшырып юхлай буса, чакъ сувукъ болажакъгъа ёралгъан. Ит къарда ятгъан буса, чакъ, биревюлейине, исси болажакъгына инамлыкъ бар. О къарны уьстюнде авнай буса, ел гючленежеги гъакъда айтыла. Атлар да сувукъ болагъанын биле. Чакъ сувукъ бола барагъанын гъис этгенде, олар эретуруп токътай. Чакъ исси болажакъ буса олар къарны уьстюнде ята.

• Охув ожакъларда

Рамазан Эсенбаев – биринчи ерде

6-нчы февральдан 11-и болгъанча Каспийск шагъардагъы А.Алиевни атындагъы спорт комплексте Темиркъазыкъ ва Къыбла федерал округларыны бирлешген ярышлары оьтгерилди. Муайтай ябушувдан (тай бокснубир къайдасы) оьтгерилген шо ярышларда эки де федерал округну 13 регионундан гелген 500 яш ортакъчылыкъ этди. Шолагъа бу йыл Къырым Республика да къошулду.

Жумагъа ювукъ юрюлген 12-17 йыллыкъ яшланы арасындагъы ярышларда биринчи ерни Дагъыстанны, экинчи ерни Краснодар крайны ва уьчюнчу ерни буса Къырымны яш спортчулары алдылар.

Дагъыстандагъы команданы ортакъчысы, 57 кило авурлукъда ябушгъан Рамазан Эсенбаев 1-нчи ерни алды. Огъар оьтгерилген ярышланы инг яхшы ябушувчусу деген ат да берилди.

– Рамазан гиччиден жагъ яш эди, – дей ону уллатасы Руслан Нюрмагъаматов. – Шону учун да спорт булан машгъул болма кёп яшлайын, 10 йыл болагъанда башлады. Ону тренери Арслан Мамедов да яшны гъаракатын ушата.

Гъали Рамазангъа 17 йыл бола, ол Дагъыстан пачалыкъ университетни юристлер гъазирлейген коллежини студенти. Шу ярышларда утгъанлар Россияны ярышларында ортакъчылыкъ этежеклер.

Рамазан уйге къайтгъангюн ону къутлама дос-къардашы жыйылды. Шагъар администрацияны вакили Элмурза Деветов яш улангъа спортда дагъы да уллу оьрлюклер ва Россия оьлчевдеги ярышларда да уьстюнлюклер ёрады.

Г.БЕК.

СУРАТДА: ярышларда 1-нчи ерни алгъан Рамазан Эсенбаев ва Элмурза Деветов (онгда).

Олимпиаданы утгъан

Алдагъы гюнлерде Дагъыстан пачалыкъ халкъ хозяйство университетде охувчу яшланы арасында обществознаниеден мердешли кюйде юрюлеген бютюнроссия олимпиаданы республика бёлюгю оьтгерилген.

Шо олимпиадада Къарабудагъгентдеги гимназияны 11-нчи класыны охувчу къызы Нурсагъадат Османова ортакъчылыкъ этген ва оьзюню сан янлы билимлерин гёрсетмеге бажаргъан. Ачыкълашдырып айтгъанда, оьтгерилген олимпиаданы эки де тиретини гъасиллерине гёре республиканы районларындан ва шагъарларындан гелген охувчуланы арасында ол 2-нчи ерни къазангъан.

Озокъда, ону шо уьстюнлюгюнде эсгерилген предметден дарс береген Мадина Гъажиеваны да айрыча къошуму бар экени де англашылмай тюгюл.

Нурсагъадатны ва ону муаллимин етишген уьстюнлюгю булан къутлап, гележекде дагъы да оьрлюклер ёрайбыз.

СУРАТДА: Н. Османова (солда).

• Халкъ авуз яратывчулугъундан

Айтывлар ва аталар сёзлери

Тилде сюек ёкъ, амма сюекни сьндыра.

***

Эки тынгла бир эшит.

***

Инсанны иши гъакъылына гёредир.

***

Тав тавгъа ёлукъмас, адам адамгъа ёлугъар.

***

Ювургъанынга гёре, аягъынгузат.

• Гъисаплар

Беш ала жымчыкъ къонду Бавдагъы бир терекге. Нече къала уьчюсю Учуп тайса арекге?

***

Вазипатны къолунда Беш алма къызыл-ала. Экисин магъа берсе, Оьзюне нече къала?

Н. Б.

• Масхаралар

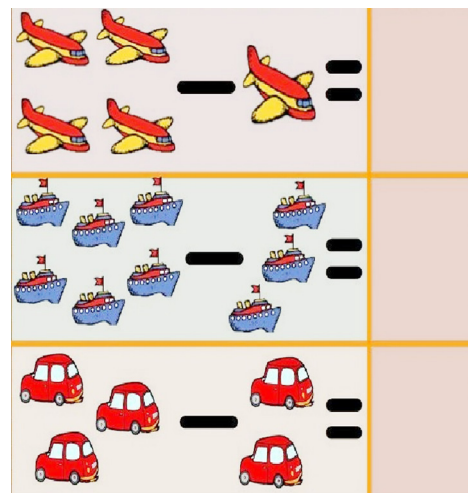
Къоян балалар гелген Агъачдан бизге къачып. Ашап битдим. Къарагъан Бошгъапдан авзун ачып.

***

Йымырткъагъа да багъып, Кёп ойлашгъан Найида: – Англап болмай тураман, Бети, аркъасы къайда?

• Бош заманыгъызда

Гиччипавлагъа – гъисаплар

Бетни гъазирлеген Насрулла БАЙБОЛАТОВ. nasrulla_@mail.ru

Афгъанлыланы эсделигини алдында

Йыракдагы Афганистандан совет асгерлер чыккъанлы 35 йыл тамамланды.

Осьюп гелеген яш наслуну патриот ругъда тарбиялда тюрлю-тюрлю дав агвалатларда ортакчылык этгенлени гъаракаты гърмекли.

Айтагъаным, охув ожакъларда афгъан давну ортакчылары булангъы ёлугъувлар да къужурлу ва жанлы кюйде оьтгериле.

Афгъанлыланы эделигине салынгъан бавдагъы мемориал савлай Дагъыстанда чинк де арив ва мукъаятлы къурулгъан демеге ярай. Мунда Афганистанда жанын къурбан этгенлерден 11 жагъил адамны сураты салынгъан. Лап да орталыкъда Россияны Игити Нугъут-

дин Гъажиевни сураты ерлешген. Ону онг ягъында огъар тийип, юртлум шавхалыгъюртлу афгъанлы Алхан Къапаровну сураты эсделикни безей. Сол янда буса чонтавуллу Ибайдулла Гымбатовну сураты бар.

Афгъан дав агвалатгъа биринчилерден болуп гиргенлерден эндирейли Къанболат Салавов ва башгъа вакътиде йыракдагы Афганистанда юрюлген дав агвалат-

ларда ортакчылык этгенлерден Къызылорт шагъардан Руслан Ба- тыраев, солтанягъюртлулар Муса Аскерханов, Абдулкадыр Абуков,

Абдулла Абдурагъманов тотурбийкъалалы Рашит Магъамматов, чонтавуллардан Къонакъбий Гъажиев, Сахай Сахаев, хасавюртлу Ибрагъим Темирханов, запасдагы подполковник чынындагы шавхалыгъюртлу Агъмат Гъюсейнов ва оьзгелери бугюн де бюдюремей, ал сыдрада токътагъан.

Афгъан топурагъында интернационал борчун кютгенлени гъюрметине салынгъан эсделикге мунда жыйылгъанлар гюллер салдылар ва чараны ахырында эсделикге сурат алдырдылар.

Алибек САЛАВатов.

Чилле айны алгъышлайлар

Йылны гъар айны оьзюне хас алааматлары, башгъалыгъы болагъанын къайсыгъыз да эс этесиздир. Муна чилле айны (февральны) алайыкъ. Гъали бу айны къагърулары алдын йимик къатты болмай. Алда буса чилледе кюртлер сала эди. Къар янгыз тавларда тюгюл, тавтюр ва тюз бойларда да къалын «ювургъан» йимик болуп ята эди.

Февральда адатлы кюйде чакъ бир гъалда узакъ турмайгъан гюнлер кеп бола. Бир гюн къоюп, бир гюн дегенлей бир гюнтувущ-къыбладан, бир де темиркъазыкъ-гюнбатышдан «шайтанлы» еллер де эше. Кек ачыкъда гечеге аяз уьшютмей де къоймай. Гюндюзлер буса йылы бола. Гъасили, йыртыллатса да, къартыллата. Чакъгъа инанып гийинмей чыкмагъа ярайгъан заман чы тюгюл. Чакъгъа алданып, энгил гийинип чыккъанлагъа шоссагъат сувукъ тие.

Не болса да, гюн шапшайлы кюйде узакъ бол-

гъаны билине. Жанлар, гъайванлар, язбашны гъаран билинеген «тынышын» сезе буса ярай, бир аз жанлангъан йимик болуп гърюне. Гюнню башлапгъы ярыгъы тез тиегенгедир дагъы, айрокъда сыйырткъычлар бийик тереклени келле бутакъларына къонуп, очар этегендей, «жавжу» деп тура. Олар гюнню нюрюн алгъышлай буса ярай деп эсинге геле. Ери гелгенде айтып къояйым, къышны оьтген айларында, эгер сиз къушлагъа ем берип тургъан бусагъыз, гъали чакъ йымышагъан деп айтып, олагъа азыкъ

береген кююгюзню унутуп къоймагъыз. Неге тюгюл, къушлагъа авлакъда гъали де чымкъынма чакъы зат да ёкъ. Оланы кеплери ач къалса, язбашгъа эсен-аман етишмей къалмакъ бар.

Язывумну артын эте трупп, мен гъали йылны гъар вакътисини оьз исбайлыгъы бар экенни айтар эдим. Чилледе къышны да, язбашны да башлапгъы «чокъушувлары» аста-аста билинеме экен деп ойлашман. Шо саялы болма ярай, гъали чакъ, гъава гюнде аз заманны ичинде бир нече керен алышына юрюлеген йимик сагъынасан. Балики, шолай гъалланы гез алгъа тутуп, алда уллулар февральгъа «башына етишмейген» ай деп айтгъан болма да ярай. Бирдагъы ягъында буса, февраль айны башы оьзге айланыки йимик толу тюгюл. Шо гъар 1-2 гюн етишмей.

Нечик алай да, чилле айда табиятны гъаллары алышынагъанын инсандан эсе къолай сезеген къушланы айланагъан кюю, чарнав селсери... жанланма башлагъаны гис этиле. Абатларын аста-аста ала гелеген язбашны алааматларын сезе башлагъан къушлар оьзлени чарнавлары булан «тююнлери» чечиле башлагъан бу чилле айны гелгенин алгъышлай буса ярай.

Абдулла ЗАЛИМХАНОВ.

Умметгерей Абакаров

Умметгерей Абакаров гечинген деген хабар кеп халкъны талчыкъдырды. Жагъ айланышы булангъы улан шулай хапарсыздан гетип къалар деп бирев де ойлашмай эди.

Умметгерей Абасович Абакаров 1947-нчи йылда Эндирейде тувгъан. Юртагъы школаны, сонг Дагъыстан юрт хозяйство институтну битдире. 1971-нчи йылда Умметгерейни Тлярата районну Гиндиб совхозуну баш экономисти этип йибере. Совет Армияны сыдраларында къуллукъ этген сонг Умметгерей Эндирейге къайта ва Ленинни атындагъы колхозда 1992-нчи йыл болгъанча ишлей.

Ол тюрлю-тюрлю йылларда юртда колхозчу, бригадир, агроном, къуш фабрикни ёлбашчысы, колхозну комсомол комитетини секретары, экономисти болуп ишлеген.

1987-1991-нчи йылларда юрт Советни, сонг 1 йыл колхозну председатели болуп да чалышгъан. 1992-1999-нчу йылларда «Главдагестанстрой» деген бирлешивню Хасавюртдагы бёлюгюню директоруну орунбасары, шондан сонг «Минмеливодхозну» Хасавюртдагы Юзбаш-Яхсай

бёлюгюню начальниги болуп загъмат тёркен.

Ол не ерлерде ишлесе де абур-сый къазангъан, гъаракатчылыгъын гърсетген, алдына салынгъан борчланы намуслу кюйде кютюп гелген. Бир-нече керен район Жыйынны депутаты болуп сайлангъан ва пачалыкъны янындан къыйматлангъан. Юртну тамазаларыны советини председатели болуп да, жамиятны масъалаларын чечмеге къаны-жаны булан айлангъанланы бириси. Юртлуларыны эсинде де ол шо кююнде къалажакъ! Жаны женнетде болсун. Аллагъ рагъмат этсин!

Эндирей юртну жамияты.

ЕЛДАШ

Учредитель:
Агентство информации и печати Республики Дагестан

Главный редактор
Г.А. КОНАКБИЕВ
8 928-969-60-39

Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан 21 мая 2019 года. Регистрационный номер ПИ №» ТУ05-00430.

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность представленных для публикации материалов. Рукописи не возвращаются и не возвращаются. При перепечатке материалов газеты ссылка на «ЕЛДАШ» обязательна.

Приемная глав. редактора - 65-00-30

Адрес редакции и издателя: 367018, Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а, Дом печати, 9 этаж. Телефакс: 65-00-30
Адреса сайта: www.yoldash.ru, e-mail: gz-yoldash@mail.ru (для офиц. переписки)

Заместитель глав. редактора
А. Салимурзаев
8 928-974-55-88

Редактора отделов:

К. Караев - отд. экономики и экологии
8 988-449-73-27
Karaev.51@mail.ru

П. Хайбуллаева - отд. правовых проблем, семьи и здоровья
bike-1970@mail.ru

Н. Байбулатов - отд. молодежи, образования, религии и спорта
8 928-836-44-79
nasrulla@mail.ru

Я. Бийдуллаев - отд. культуры
8 960-419-02-73
iarash@bk.ru

Корреспондент
П. Бекеева
8 903-481-03-81
bekeeva.1980@mail.ru

12+

ИНДЕКС 51315

Газета «Елдаш» отпечатана в типографии ООО Издательство «Лотос», г. Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а. По вопросам качества печати обращаться в типографию ООО Издательство «Лотос». Время подписания в печать - 18.30, фактическое - 20.00

Корректор
К. КАЗИМОВ
Выпускающий редактор
Н. АЛБАСХАНОВА

e-mail: eldash1917@mail.ru

Газета выходит 48 раз в году
Тираж 4000 экз. Цена - свободная
Заказ № _____